

Załącznik
do uchwały nr 209/2013
Rady Ministrów
z dnia 27 listopada 2013 r.

**PROGRAM
FUNDUSZ INICJATYW OBYWATELSKICH
NA LATA 2014–2020**

Listopad 2013

Spis treści

WSTĘP	4
I. RAMY PRAWNE, ZGODNOŚĆ Z DOKUMENTAMI I REGULACJAMI UE ORAZ Z KRAJOWYMI DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI	4
1.1. Ramy prawne.....	4
1.2. Zgodność z dokumentami i regulacjami UE.....	5
1.3. Zgodność z krajowymi dokumentami strategicznymi.....	8
II. DIAGNOZA	12
2.1. Stan społeczeństwa obywatelskiego	12
2.2. Główne wyzwania i problemy w kontekście Programu FIO.....	19
2.3. Analiza SWOT III sektora	20
2.4. Dotychczasowa pomoc udzielana w ramach Rządowego Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich w latach 2005–2007, Rezerwy celowej – Fundusz Inicjatyw Obywatelskich 2008 oraz Programu Operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich 2009–2013.....	22
III. OCENA SZACUNKOWA (EWALUACJA EX ANTE) PROGRAMU FIO	23
IV. STRATEGIA REALIZACJI CELÓW	24
4.1. Cel główny.....	24
4.2. Cele szczegółowe.....	24
4.3. Wskaźniki realizacji celów Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014–2020.....	26
V. PRIORYTETY I KIERUNKI DZIAŁANIA	32
5.1. Priorytet 1. Małe inicjatywy.....	32
5.2. Priorytet 2. Aktywne społeczeństwo.....	32
5.3. Priorytet 3. Aktywni obywatele	34
5.4. Priorytet 4: Silne organizacje pozarządowe	35

5.5. Priorytet 5. Pomoc techniczna	36
5.6. Zasady ogólne	36
VI. PLAN FINANSOWY PROGRAMU FIO	37
6.1. Źródła finansowania realizacji Programu FIO	37
6.2. Wysokość środków przeznaczonych na realizację Programu FIO i ich podział między poszczególne priorytety	37
VII. KOMPLEMENTARNOŚĆ PROGRAMU FIO Z EFS 2014–2020, SZWAJCARSKO-POLSKIM PROGRAMEM WSPÓŁPRACY ORAZ MECHANIZMEM FINANSOWYM EOG NA LATA 2009–2014 – OBSZAR PROGRAMOWY „FUNDUSZ DLA ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH”	37
VIII. SYSTEM REALIZACJI PROGRAMU FIO	39
8.1. Zarządzanie i wdrażanie	39
8.1.1. Instytucja Zarządzająca.....	39
8.1.2. Instytucja Wdrażająca.....	40
8.2. Monitorowanie	40
8.2.1. Instytucja Zarządzająca.....	40
8.2.2. Komitet Sterująco-Monitorujący	41
8.3. Ocena (ewaluacja).....	41
8.4. Nadzór nad realizacją Programu	41
8.5. Informacja i promocja.....	41
IX. WYNIKI KONSULTACJI MIĘDZYRESORTOWYCH I SPOŁECZNYCH PROGRAMU FIO.....	42
X. ZAKOŃCZENIE.....	42

WSTĘP

Program pn. Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014–2020 (dalej Program FIO lub PFIO) stanowi propozycję kontynuacji funkcjonowania oferty programowej skierowanej do sektora organizacji pozarządowych, po pozytywnych doświadczeniach wynikających z realizacji Rządowego Programu – Fundusz Inicjatyw Obywatelskich w latach 2005–2007, rezerwy celowej budżetu państwa w roku 2008 pn. Fundusz Inicjatyw Obywatelskich oraz Programu Operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2009–2013.

Zmodyfikowana formuła wsparcia inicjatyw obywatelskich (Program FIO), korzystająca między innymi z dorobku prac Zespołu ds. Rozwiązań Finansowych i Prawnych w zakresie Działalności Społecznej i Obywatelskiej Kancelarii Prezydenta RP jest adekwatna do potrzeb i oczekiwań sektora organizacji pozarządowych związanych z tworzeniem partnerstwa publiczno-społecznego, poprawą jego kondycji społecznej i finansowej oraz poziomem inwencji i zaangażowania w proces rozwoju społeczeństwa obywatelskiego.

Diagnoza kondycji społeczeństwa obywatelskiego w Polsce oraz sytuacji w sektorze organizacji pozarządowych, a także – wynikające z prognozy – perspektywy rozwoju potwierdzają konieczność programowego i finansowego wyodrębnienia działań na rzecz rozwoju inicjatyw obywatelskich, w postaci programu obejmującego obszary pożytku publicznego.

W dniu 26 marca 2013 r. Rada Ministrów przyjęła Strategię Rozwoju Kapitału Społecznego. W dokumencie zawarty jest zapis wskazujący na konieczność kontynuacji, po 2013 r., funkcjonowania Funduszu Inicjatyw Obywatelskich będącego merytoryczną i finansową formułą budowy społeczeństwa obywatelskiego jako integralnego elementu kapitału społecznego.

Podmiotami uprawnionymi do składania ofert o dofinansowanie realizacji zadania w ramach Programu FIO będą:

- organizacje pozarządowe, o których mowa w art. 3 ust. 2 ustawy z dnia 23 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2010 r. Nr 234, poz. 1536, z późn. zm.) – dalej UoDPPiW, m.in. stowarzyszenia oraz jednostki terenowe stowarzyszeń posiadające osobowość prawną, związki stowarzyszeń, fundacje, kółka rolnicze, cechy rzemieślnicze, izby rzemieślnicze, izby gospodarcze,
- podmioty wymienione w art. 3 ust. 3 UoDPPiW.

W ramach Programu FIO realizowane będą projekty mieszczące się we wszystkich, wymienionych w art. 4 UoDPPiW, obszarach działalności pożytku publicznego.

Na zasadzie regrantingu wspierane będą mogły być, za pośrednictwem innych organizacji pozarządowych, grupy nieformalne.

Uprawnione do aplikowania podmioty nie muszą posiadać statusu organizacji pożytku publicznego (dalej opp).

I. RAMY PRAWNE, ZGODNOŚĆ Z DOKUMENTAMI I REGULACJAMI UE ORAZ Z KRAJOWYMI DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI

1.1. Ramy prawne

Ramy prawne dla Programu FIO określają przepisy ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2009 r. Nr 84, poz. 712, z późn. zm.). Z kolei UoDPPiW określa horyzontalne ramy Programu i stanowi podstawę zdefiniowania celu głównego, celów szczegółowych oraz sformułowania priorytetów Programu FIO.

Program FIO, opracowany przez ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego, stanowiący program rozwoju w rozumieniu art. 15 ust. 4 pkt 2 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r.

o zasadach prowadzenia polityki rozwoju posłuży realizacji polityki rozwoju w obszarze rozwoju zachowań prospołecznych wspólnot lokalnych oraz budowy i umacniania struktur społeczeństwa obywatelskiego.

Ustawa o zasadach prowadzenia polityki rozwoju

Zgodnie z art. 9 strategiami rozwoju są długookresowa strategia rozwoju kraju stanowiąca dokument określający główne trendy, wyzwania i scenariusze rozwoju społeczno-gospodarczego kraju oraz kierunki przestrzennego zagospodarowania kraju w okresie co najmniej 15 lat oraz średniookresowa strategia rozwoju kraju określająca podstawowe uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, regionalnym i przestrzennym, obejmująca okres 4–10 lat. Podstawowe uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju w danych obszarach wskazanych w średniookresowej strategii rozwoju kraju określone są w 9 zintegrowanych strategiach rozwoju, które realizowane są za pomocą programów.

Zgodnie z art. 15 Program FIO jest dokumentem o charakterze operacyjno-wdrożeniowym ustanowionym w celu realizacji średniookresowej strategii rozwoju kraju oraz strategii rozwoju (...) określającym działania przewidziane do realizacji zgodnie z ustalonym systemem finansowania i realizacji.

Program FIO stanowi program rozwoju w rozumieniu art. 15 ust. 4 pkt 2. Programy rozwoju to dokumenty realizujące cele zawarte w strategiach rozwoju, o których mowa w art. 9 pkt 3. Są nimi także programy wieloletnie, o których mowa w przepisach o finansach publicznych.

Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie

Ustawa ta, określająca zakres i charakter Programu FIO, to akt prawny o charakterze ustrojowym, który bezpośrednio odnosi się do konstytucyjnej zasady pomocniczości i posiada fundamentalne znaczenie dla urzeczywistniania idei społeczeństwa obywatelskiego. Ponadto ustawa określa zasady oraz formy współpracy organów administracji publicznej z organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami społeczeństwa obywatelskiego, sfery aktywności społecznej i ekonomicznej organizacji pozarządowych, warunki do powstania i funkcjonowania szczególnej kategorii podmiotów pozarządowych – opp, tworzy podstawy prawne i instytucjonalne dialogu obywatelskiego, reguluje status wolontariatu, przez określenie praw oraz obowiązków zarówno wolontariuszy, jak i podmiotów korzystających z ich świadczeń.

1.2. Zgodność z dokumentami i regulacjami UE

Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu

Strategia Europa 2020 to długofalowy program rozwoju społeczno-gospodarczego UE. Zakłada ona potrzebę stworzenia inteligentnej i zrównoważonej gospodarki, która sprzyja włączeniu społecznemu.

W perspektywie 2020 r. wyznaczonych zostało 5 celów rozwojowych, które mają być osiągnięte na poziomie unijnym, obejmujących:

- 1) zatrudnienie (75% osób w wieku 20–64 lat powinno mieć pracę);
- 2) badania i rozwój oraz innowacje (wartość inwestycji w badania i rozwój oraz w innowacje powinna być równa 3% PKB);
- 3) zmiany klimatu i energię (ograniczenie emisji gazów cieplarnianych o 20% w stosunku do poziomu z 1990 r., 20% energii powinno pochodzić ze źródeł odnawialnych, a efektywność energetyczna powinna wzrosnąć o 20%);
- 4) edukację (odsetek młodzieży niekontynuującej nauki nie powinien przekraczać 10%, a co najmniej 40% osób w wieku 30–34 lat powinno mieć wykształcenie wyższe);

- 5) ubóstwo i wykluczenie społeczne (zmniejszenie liczby osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym o co najmniej 20 mln).

Każdy z krajów członkowskich zadeklarował swoje wartości docelowe możliwe do osiągnięcia w horyzoncie czasowym wyznaczonym przez Strategię.

PFIO przyczynia się do realizacji jednego z projektów przewodnich strategii Europa 2020 – Program na rzecz nowych umiejętności i zatrudnienia w zakresie zwiększenia potencjału partnerów społecznych i rozwoju dialogu społecznego do rozwiązywania problemów.

Realizacja celów Programu FIO pozostaje w zgodności z celami strategii Europa 2020.

Komunikat Komisji Europejskiej „Inicjatywa na rzecz przedsiębiorczości społecznej”

Komunikat wydany został w dniu 25 października 2011 r. Komisja Europejska (KE) zwraca uwagę na znaczącą rolę, jaką ekonomia społeczna odgrywa w strategii Europa 2020 w aspekcie zwalczania ubóstwa i wykluczenia społecznego. W gospodarce społecznej w UE zatrudnionych jest ok. 11 mln osób, co stanowi 6% całkowitego zatrudnienia¹.

Przedsiębiorstwa społeczne posiadają silne zakorzenienie lokalne, realizują cele społeczne i środowiskowe, wzmacniają spójność społeczną oraz zwiększają konkurencyjność gospodarki poprzez swoją innowacyjność.

W związku z tym Komisja Europejska w Komunikacie zaproponowała szereg rozwiązań zmierzających do wzmocnienia roli ekonomii społecznej.

Działaniami tymi są:

- 1) poprawa dostępu do finansowania;
- 2) poprawa promocji ekonomii społecznej;
- 3) poprawa otoczenia prawnego.

Program FIO pozostaje w zgodzie z założeniami przyjętymi w dokumencie przez KE, w szczególności w zakresie poprawy promocji ekonomii społecznej i poprawy otoczenia prawnego. PFIO bezpośrednio wpisuje się także w realizację wizji Komisji w działaniu mającym na celu większy dostęp przedsiębiorstw społecznych do zamówień publicznych, zwłaszcza w przypadku usług społecznych i zdrowotnych, oraz celach związanych z rozwojem ekonomii społecznej i udzielaniem bezpłatnego poradnictwa prawnego i obywatelskiego.

Komunikat Komisji Europejskiej w sprawie polityki UE i wolontariatu: *Uznanie i propagowanie wolontariatu transgranicznego w UE*

Komunikat został wydany w dniu 20 września 2011 r. Komisja podkreśla znaczenie wolontariatu dla tworzenia i rozwijania kapitału ludzkiego i społecznego. Uznaje go za jeden z kluczowych czynników integracji i wzrostu zatrudnienia oraz element poprawy spójności społecznej. Zaznacza, że wolontariusze uczestniczą w kształtowaniu społeczeństwa europejskiego, a część z nich aktywnie współtworzy Europę obywatelską.

Ponadto wolontariat przyczynia się do realizacji celów Strategii Europa 2020 (w szczególności do osiągnięcia do 2020 r. docelowego wskaźnika zatrudnienia w UE na poziomie 75%). Dzieje się tak, gdyż wolontariat umożliwia zdobywanie i podnoszenie kompetencji oraz przystosowywanie się do zmian na rynku pracy. Oczywiście wolontariat nie może być traktowany jako substytut pracy odpłatnej.

KE proponuje następujące działania zmierzające do propagowania wolontariatu:

- 1) promowanie wolontariatu transgranicznego we współpracy z państwami członkowskimi oraz poprzez unijne programy finansowania przyczyniające się do mobilności i międzykulturowego nabywania wiedzy przez swoich obywateli oraz do wzmocnienia ich europejskiej tożsamości;
- 2) tworzenie zachęt do wspierania i rozwoju wolontariatu;

¹ Do gospodarki społecznej zalicza się podmioty o szczególnym statusie prawnym (spółdzielnie, fundacje, stowarzyszenia, towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych). Wiele z nich jest przedsiębiorstwami społecznymi.

- 3) uznawanie kompetencji i umiejętności uzyskanych w ramach wolontariatu jako doświadczeń z uczenia się pozaformalnego²;
- 4) wzmacnianie powiązań pomiędzy wolontariatem a ochroną zdrowia i pomocą społeczną, szczególnie w kontekście starzenia się społeczeństw;
- 5) dalsze zorientowanie programów finansowania UE na kwestie wolontariatu oraz wprowadzenie ułatwień w kwestii orientacji w poszczególnych programach finansowych dedykowanych wolontariatowi.

Priorytety PFIO bezpośrednio wpisują się w wizję Komisji Europejskiej dotyczącą wolontariatu.

Konkluzje Rady Unii Europejskiej: Rola wolontariatu w polityce społecznej

W dniu 3 października 2011 r. Rada ds. Zatrudnienia, Polityki Społecznej, Zdrowia i Spraw Konsumenckich zatwierdziła, wypracowane z inicjatywy polskiej prezydencji, konkluzje *Roli wolontariatu w polityce społecznej*.

W konkluzjach państw członkowskie UE potwierdzają znaczenie wolontariatu jako przejawu aktywności obywatelskiej. Podkreślają, że:

- 1) wolontariat przynosi korzyści wolontariuszowi, poszczególnym społecznościom i ogółowi społeczeństwa oraz jest narzędziem służącym osobom fizycznym i stowarzyszeniom do rozwiązywania problemów, zaspokajania potrzeb ludzkich, społecznych, międzypokoleniowych i środowiskowych;
- 2) wolontariat należy zdecydowanie odróżniać od płatnego zatrudnienia i nie może on go zastępować;
- 3) wolontariat stanowi wyraz aktywności obywatelskiej wzmacniającej wspólne wartości europejskie, tj. solidarność, spójność społeczną, równość, zrównoważony rozwój;
- 4) wolontariat umożliwia rozwój osobisty, dostarczając zaangażowanym w niego nowych umiejętności i kompetencji, a także zwiększając szanse na rynku pracy;
- 5) zaangażowanie w wolontariat seniorów pozwala budować solidarność międzypokoleniową, wzmacniać transmisję wiedzy i przyczyniać się do ich dobrobytu i profilaktyki zdrowotnej;
- 6) wolontariat wyzwala potencjał osób dotkniętych wykluczeniem mogących stać się aktywnymi obywatelami dzięki wolontariatowi, który zwiększa ich poczucie sprawczości, a także przyczynia się do zmiany stereotypowego postrzegania tych osób przez społeczeństwo jako jednostek będących wyłącznie beneficjentami pomocy;
- 7) wolontariat jest ważny dla podniesienia kompetencji i udoskonalenia umiejętności słabszych grup społecznych, które także mogą angażować się w wolontariat i w ten sposób lepiej integrować się społecznie;
- 8) wreszcie, co ważne w obliczu kryzysu ekonomicznego, wolontariat przyczynia się do wzrostu gospodarczego.

Główne priorytety PFIO są w wysokim stopniu spójne z następującymi rekomendacjami Rady UE:

- rozwijanie wolontariatu w państwach objętych europejską polityką sąsiedztwa,
- realizacja wspólnych projektów, dzielenie się swoim doświadczeniem i przykładami dobrych praktyk pomiędzy różnymi szczeblami władzy,
- wspieranie organizacji społeczeństwa obywatelskiego oraz prowadzenie dialogu publicznego,
- promocja wolontariatu jako form uczenia się pozaformalnego i nieformalnego³, w celu nabywania nowych kompetencji i umiejętności,
- promocja różnych form wolontariatu – od okazyjnych, do krótkoterminowych, jak i długoterminowych,

² Uczenie się pozaformalne: uczenie się zorganizowane instytucjonalnie jednak poza programami kształcenia i szkolenia prowadzonymi do uzyskania kwalifikacji. Definicja za: *Perspektywa uczenia się przez całe życie*, Warszawa luty 2011.

³ Uczenie się nieformalne: uczenie się niezorganizowane instytucjonalnie realizowane w sposób zamierzony lub niezamierzony. Definicja za: *Perspektywa uczenia się przez całe życie*, Warszawa luty 2011.

- wykorzystania wolontariatu jako elementu unijnych programów dot. polityki społecznej, edukacji, młodzieży, obywatelstwa, kultury i sportu.

1.3. Zgodność z krajowymi dokumentami strategicznymi

Raport Polska 2030⁴

Raport „Polska 2030. Wyzwania rozwojowe” stanowi podstawę diagnostyczną dla przygotowywanych strategii rozwoju. Wskazuje następujące wyzwania w perspektywie 2030 r.:

- 1) wzrost i konkurencyjność;
- 2) sytuacja demograficzna;
- 3) wysoka aktywność zawodowa oraz adaptacyjność zasobów pracy;
- 4) odpowiedni potencjał infrastruktury;
- 5) bezpieczeństwo energetyczno-klimatyczne;
- 6) gospodarka oparta na wiedzy i rozwój kapitału intelektualnego;
- 7) solidarność i spójność regionalna;
- 8) poprawa spójności społecznej;
- 9) sprawne państwo;
- 10) wzrost kapitału społecznego Polski.

W aspekcie rozwoju kapitału społecznego, odnoszącym się do Programu FIO, podkreślane jest rosnące znaczenie usieciowienia społeczeństwa, niosące za sobą zmianę dotychczasowych więzi społecznych. Podkreślona jest rola nowoczesnych form komunikacji masowej rewolucjonizujących komunikację publiczną.

Wzrost kapitału społecznego wymaga stymulowania wzrostu wzajemnego zaufania, naprawy infrastruktury instytucjonalnej państwa, zwiększenia troski o dobro wspólne, poprawy jakości przestrzeni i debaty publicznej, wspierania aktywności obywatelskiej – indywidualnej oraz zinstytucjonalizowanej – oraz zwiększenia roli potencjału kreatywnego i intelektualnego.

Szczególny nacisk powinien być kładziony na edukację obywatelską, indywidualną kreatywność i innowacyjność uczniów, pobudzenie Polski lokalnej, konsekwentną realizację zasady subsydiarności, wykorzystywanie partnerstwa publiczno-społecznego i inicjatywy lokalnej.

Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju

Celem Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju (dalej DSRK) jest analiza oraz charakterystyka warunków niezbędnych do rozwoju Polski w kluczowych obszarach na tle UE oraz procesów gospodarczych zachodzących w świecie. Na tej podstawie sformułowane są wnioski oraz ich przełożenie na konkretne decyzje oraz propozycje powiązanych z nimi projektów.

W DSRK przedstawiono wizję rozwojową w perspektywie do 2030 r., identyfikuje się wyzwania stojące przed gospodarką i społeczeństwem oraz trzy obszary strategiczne: konkurencyjności i innowacyjności (modernizacji), równoważenia potencjału rozwojowego regionów Polski (dyfuzji) oraz efektywności i sprawności państwa. Celem jest rozwój mierzony poprawą jakości życia Polaków (wzrost PKB na mieszkańca w relacji do najbogatszego państwa UE i zwiększenie spójności społecznej) dzięki stabilnemu, wysokiemu wzrostowi gospodarczemu, co pozwala na modernizację kraju.

W DSRK wskazano 11 celów strategicznych, od których zależy skok cywilizacyjny Polski oraz powiązane z nimi projekty do realizacji.

⁴ Raport opracowany przez Zespół Doradców Strategicznych Prezesa Rady Ministrów został opublikowany w dniu 17 czerwca 2009 r. Jest on podsumowaniem analizy dylematów rozwojowych stojących przed Polską w perspektywie 20 lat. Nie jest on natomiast dokumentem strategicznym w rozumieniu ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju.

W części dotyczącej kapitału społecznego znajdują się cele, z których wynikają cel główny i cele szczegółowe Programu FIO, a także priorytety i kierunki działania w nich zawarte. Wśród nich wymienić można:

- 1) stworzenie sprawnego państwa jako modelu działania administracji publicznej;
- 2) wzrost społecznego kapitału rozwoju.

Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju 2020

Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju 2020 (dalej ŚSRK) jest elementem nowego systemu zarządzania rozwojem kraju, którego fundamenty zostały określone w ustawie o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz w przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 27 kwietnia 2009 r. dokumencie *Założenia systemu zarządzania rozwojem Polski*.

W ŚSRK, odnosząc się do kluczowych decyzji zawartych w DSRK, wskazuje się strategiczne zadania państwa, których podjęcie jest konieczne w perspektywie najbliższych 10 lat, w celu wzmocnienia procesów rozwojowych. Dodatkowo zawiera ona szacunkowe wielkości potrzebnych środków finansowych. Stanowi ona bazę dla 9 strategii zintegrowanych.

W ŚSRK wytyczono obszary strategiczne, w których koncentrować się będą główne działania oraz określono, jakie interwencje są niezbędne w perspektywie średniookresowej w celu przyspieszenia procesów rozwojowych. Wskazuje się również działania polegające na usuwaniu barier rozwojowych tzw. „wąskich gardeł”. ŚSRK nie rozwija wszystkich obszarów związanych z funkcjonowaniem państwa, lecz koncentruje się głównie na tych, w których powinny zostać podjęte działania wzmacniające i przyspieszające procesy rozwojowe (w tym niezbędne zmiany strukturalne).

ŚSRK przedstawia trzy obszary interwencji:

- sprawne i efektywne państwo,
- konkurencyjna gospodarka,
- spójność społeczna i terytorialna.

PFIO jest spójne z dwoma priorytetami ŚSRK, z Priorytetem I – Sprawne i efektywne państwo i Priorytetem III – Spójność społeczna i terytorialna. Największą spójność PFIO widać w rozwoju przedsiębiorczości społecznej, aktywnych formach integracji społecznej, aktywizacji obywateli w sprawach publicznych i wspieraniu współpracy instytucji publicznych z wspólnotami lokalnymi. Uwidacznia się to w szczególności w działaniu ukierunkowanym na prowadzenie polityki nastawionej na wzrost zatrudnienia i poprawę dostępu do podstawowych usług publicznych. PFIO w umiarkowanym stopniu również pokrywa się z kolejnym działaniem – poszerzaniem zakresu usług publicznych, ich świadczeń, wdrażania mechanizmów monitorowania standardu świadczonych usług oraz większą partycypację obywateli. PFIO jest także spójne z ŚSRK w promowaniu dialogu obywatelskiego i społecznego między jednostkami publicznymi a obywatelami.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020

Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej jest gospodarzem drugiego obszaru Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego (dalej SRKS). Obejmuje on zagadnienia partycypacji społecznej i aktywności obywatelskiej. W ramach tego obszaru mają być realizowane działania zmierzające do poprawy mechanizmów partycypacji społecznej i wpływu obywateli na życie publiczne.

W SRKS wskazano, że dla całości przedsięwzięć w ww. obszarze wykorzystane zostaną doświadczenia MPiPS we wspieraniu działań, w ramach Programu Operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich. W kolejnej perspektywie finansowej ma nastąpić kontynuacja funkcjonowania Funduszu Inicjatyw Obywatelskich, który stanowi merytoryczną i finansową formułę budowy społeczeństwa obywatelskiego jako integralnego elementu kapitału społecznego. Wyrazem tej kontynuacji jest właśnie Program FIO.

Spośród listy działań zawartych w SRKS można wyodrębnić te, do których odnosi się Program FIO i które będą przezeń wspierane. Należą do nich m.in.:

- 1) projekty realizowane przez organizacje społeczne w zakresie edukacji obywatelskiej;
- 2) upowszechnienie i wdrażanie rozwiązań zwiększających kontrolę społeczną nad działaniami administracji publicznej wszystkich szczebli;
- 3) stałe podnoszenie wiedzy i umiejętności przedstawicieli organizacji pozarządowych (zarządy, pracownicy) w zakresie zarządzania organizacją, a w szczególności zarządzania zasobami ludzkimi i finansami;
- 4) różne formy zachęcania obywateli do zwiększania swojej aktywności na forum publicznym;
- 5) rozwijanie i promocja indywidualnej filantropii, wolontariatu, jak i społecznej odpowiedzialności biznesu;
- 6) wspieranie rozwoju przedsiębiorczości społecznej i innych form przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu i zawodowemu, w tym różnorodnych form samopomocy;
- 7) ułatwienie działalności organizacji obywatelskich;
- 8) wsparcie dla ruchów społecznych, grup nieformalnych.

Program FIO, przez swój cel główny i cele szczegółowe, wpisuje się w realizację celu operacyjnego 2 *Poprawa mechanizmów partycypacji społecznej i wpływu obywateli na życie publiczne* oraz w mniejszym zakresie 1 *Kształtowanie postaw sprzyjających kooperacji, kreatywności oraz komunikacji*, 3 *Usprawnienie procesów komunikacji społecznej oraz wymiany wiedzy* i 4 *Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego*. Jego koncepcja pozostaje także w zgodzie z postanowieniami SRKS.

Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020

Jednym z zadań wyznaczonych przez Strategię Rozwoju Kapitału Ludzkiego (dalej SRKL) jest wydobywanie potencjałów ludzi, tak żeby mogli oni w pełni uczestniczyć w życiu społecznym, politycznym i ekonomicznym.

Wymienić można w tym aspekcie: świadczenie pracy, prowadzenie działalności gospodarczej, podnoszenie kultury, bezpieczeństwa, sprawiedliwy i powszechny dostęp do opieki zdrowotnej, realizowanie się w życiu rodzinnym, aktywne spędzanie czasu wolnego, udział w życiu publicznym i politycznym oraz stały rozwój osobisty.

Główne cele SRKL zostały wpisane w poszczególne etapy życia i kariery: wczesne dzieciństwo, edukacja szkolna, edukacja na poziomie wyższym, aktywność zawodowa, uczenie się dorosłych i rodzicielstwo oraz starość.

Każdy z etapów realizowany jest przez różnorodne narzędzia, które stanowią załącznik do SRKL. Szczególnie podkreślana jest konieczność wzmacniania kompetencji kluczowych, społecznych i obywatelskich, rozwiązywanie problemów dzieci i młodzieży w zakresie podniesienia jakości kształcenia, znaczenia edukacji obywatelskiej, wsparcia socjalnego i wczesnej interwencji, aktywizacji i integracji osób niepełnosprawnych czy osób starszych oraz wyrównywania szans grup defaworyzowanych, w tym wprowadzanie instrumentów aktywnej integracji społecznej i zawodowej przez wykorzystywanie innowacyjnych instrumentów, jak np. ekonomia społeczna.

Działania SRKL dotyczą przede wszystkim rozwoju edukacji obywatelskiej i kompetencji społecznych. PFIO przez swoje priorytety przyczynia się pośrednio do realizacji założeń SRKL. Świadczy to o zgodności Programu FIO z projektem SRKL.

Strategia Sprawne Państwo 2020

Strategia Sprawne Państwo odpowiada na wyzwanie związane ze wzmocnieniem zaufania do instytucji publicznych. Jego źródłami mają być sprawna, efektywna, przyjazna obywatelowi administracja publiczna oraz zwiększenie przejrzystości i upraszczanie procedur administracyjnych. Obywatele natomiast mają brać aktywny udział w procesie podejmowania decyzji. Jej celem jest rozwój państwa otwartego na potrzeby obywatela i efektywnie realizującego zadania publiczne. Komunikacja instytucji publicznych ze społeczeństwem oraz z interesariuszami ma być traktowana jako dialog równorzędnych partnerów, a nie jednostronny przekaz. Istotna jest aktywizacja

konsumentów, którzy powinni potrafić poruszać się bezpiecznie w rzeczywistości rynkowej. Działania zaproponowane w strategii Sprawne Państwo odnoszą się m.in. do:

- 1) podniesienia skuteczności i efektywności państwa w relacjach zewnętrznych oraz wewnętrznych, w tym wzmocnienia dialogu obywatelskiego i roli konsultacji społecznych;
- 2) likwidację barier rozwoju kraju i biurokratycznych procedur administracyjnych;
- 3) usprawnienia zarządzania i świadczenia usług publicznych m.in. we współpracy z organizacjami pozarządowymi;
- 4) zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego;
- 5) rzetelności i sprawności postępowań sądowych, stworzenia systemu poradnictwa obywatelskiego, mającego na celu uświadomienie obywatelom ich praw i obowiązków oraz lepszego wykorzystania przepisów dotyczących informacji prawnej dla osób fizycznych.

Sprawne Państwo to państwo pomocne obywatelowi (przyjazne, przejrzyste, pomocnicze, partycypacyjne), skuteczne i efektywne, charakteryzujące się wysoką aktywnością obywateli w życiu społecznym i politycznym oraz silną pozycją na arenie międzynarodowej.

Program FIO przyczynia się do realizacji pięciu celów SSP: Skuteczne zarządzanie i koordynacja działań rozwojowych, Otwarty rząd, Dobre prawo, Zapewnienie wysokiego poziomu bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz Skuteczny Wymiar Sprawiedliwości i Prokuratura.

Krajowy Program Reform na rzecz realizacji strategii „Europa 2020”

Jednym z obszarów priorytetowych wskazanych w Krajowym Programie Reform na rzecz realizacji strategii Europa 2020 przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 26 kwietnia 2011 r. (dalej KPR) jest *Aktywność dla wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu*. W ramach tego priorytetu postulowane są przedsięwzięcia mające na celu przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu przez zwiększanie szans na zatrudnienie osób defaworyzowanych na rynku pracy. Zwrócono przy tym uwagę na znaczenie inicjatyw zmierzających do wzmocnienia spójności społecznej, kształtowania świadomości obywatelskiej, pobudzania aktywności i podnoszenia kompetencji kulturowych. Jako jeden z instrumentów zapewniających osobom wykluczonym dostęp do usług społecznych oraz pozwalających na powrót na rynek pracy wymieniono ekonomię społeczną. W kolejnych, corocznych aktualizacjach KPR przedstawiane są działania podejmowane na rzecz przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu oraz aktywizacji zawodowej bezrobotnych, szczególnie grup defaworyzowanych na rynku pracy. Program FIO przyczyni się do osiągnięcia zakładanych w KPR oraz jego aktualizacjach rezultatów przede wszystkim w ramach realizacji projektów w Priorytecie 2 w ramach kierunków: *Wspieranie aktywnych form integracji społecznej oraz Rozwój przedsiębiorczości społecznej*.

Długofalowa polityka rozwoju wolontariatu w Polsce (projekt)

Długofalowa polityka rozwoju wolontariatu w Polsce została opracowana w celu wzmocnienia systemowego podejścia do wolontariatu. Zawiera wytyczne i rekomendacje, które mają być brane pod uwagę w planowaniu polityk publicznych w następnych dwudziestu latach. W dokumencie za cel strategiczny przyjęto wzmocnienie wolontariatu jako formy aktywności obywatelskiej, prowadzącej do rozwoju społeczno-gospodarczego Polski. Osiągnięcie tego stanu nastąpi poprzez działania mające na celu:

- rozwój kultury wolontariatu przez kształtowanie wiedzy, umiejętności i postaw sprzyjających rozwojowi wolontariatu oraz promocję idei wolontariatu,
- wzmocnianie organizatorów wolontariatu przez podnoszenie kompetencji organizacji, systemowe wspieranie organizatorów wolontariatu oraz wspomaganie współpracy pomiędzy organizatorami wolontariatu,
- wzmocnianie polityk publicznych ukierunkowanych na rozwój wolontariatu, w szczególności budowanie przyjaznego otoczenia prawnego dla wolontariatu, wzmocnianie roli wolontariatu w rozwiązywaniu problemów społecznych oraz tworzenie warunków do rozwoju wolontariatu długoterminowego w Polsce.

Podczas projektowania Programu FIO wykorzystano zawarte w *Długofalowej polityce rozwoju wolontariatu w Polsce* propozycje działań.

Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej (projekt)

Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej jest opracowywanym od 2008 r. dokumentem o charakterze operacyjno-wdrożeniowym przygotowywanym w celu realizacji Strategii Rozwoju Kraju 2007–2015, a następnie – Strategii Rozwoju Kraju 2020. Celem nadrzędnym KPRES jest podniesienie znaczenia ekonomii społecznej jako czynnika wpływającego na wzrost zatrudnienia, spójności społecznej oraz rozwoju kapitału ludzkiego. W Programie tym wskazano cztery cele operacyjne:

- 1) odpowiedzialna wspólnota;
- 2) otoczenie;
- 3) przywództwo;
- 4) kompetencje dla ekonomii społecznej.

Program FIO jest komplementarny w szczególności z celami pierwszym i czwartym. Do ich realizacji przyczynią się działania przewidziane w ramach priorytetu 2 obejmujące: tworzenie i rozwój partnerstw lokalnych z udziałem podmiotów ekonomii społecznej; promocję wartości oraz tradycji ekonomii społecznej; edukację w zakresie przedsiębiorczości społecznej, w tym edukację dzieci i młodzieży oraz wspieranie spółdzielczości uczniowskiej i akademickiej; szkolenia i doradztwo w zakresie pożytku publicznego dla podmiotów ekonomii społecznej.

Do realizacji trzeciego celu strategicznego KPRES przyczynić się również mogą działania o charakterze systemowym podejmowane w ramach PFIO.

II. DIAGNOZA

2.1. Stan społeczeństwa obywatelskiego

Spółeczeństwo obywatelskie obejmuje zarówno oddolną działalność obywateli, jak i działalność organizacji pozarządowych, wspólnot lokalnych i samorządowych, nieformalnych grup i ruchów społecznych. Robert Putnam charakteryzuje społeczeństwo obywatelskie jako społeczeństwo, w którym istnieją aktywni, myślący o interesach społeczności obywatele, zależności polityczne oparte na zasadach równości i stosunki społeczne polegające na zaufaniu i współpracy. Z kolei kapitał społeczny jest dla Putnama zjawiskiem kulturowym obejmującym obywatelskie nastawienie członków społeczeństwa, normy społeczne wspierające działania wspólne oraz zaufanie interpersonalne i zaufanie obywateli do instytucji publicznych. W Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego kapitał społeczny zdefiniowany jest jako, wynikająca z zaufania oraz obowiązujących norm i wzorów postępowania, zdolność obywateli do mobilizacji i łączenia zasobów, która sprzyja kreatywności oraz wzmacnia wolę współpracy i porozumienia w osiąganiu wspólnych celów.

Z badań European Social Survey (ESS) wynika, iż społeczeństwo polskie charakteryzuje się deficytami w obszarach współpracy i zaufania. Zaledwie 10,5% respondentów zgodziło się ze stwierdzeniem, iż „większości ludziom można ufać” (najniższy wskaźnik w porównaniu do innych europejskich państw). Polacy również znacznie rzadziej niż przedstawiciele pozostałych ankietowanych społeczeństw wierzą w dobre intencje innych ludzi (13%) – mniej tylko w Grecji i Bułgarii.

Istotną zmienną warunkującą poziom zaangażowania obywateli i organizacji pozarządowych w życie publiczne jest czas wolny. Czas wolny, według definicji J. Dumazediera przyjętej w badaniach UNESCO nad czasem wolnym, to czas pozostający człowiekowi po wypełnieniu przez

niego wszelkich obowiązków zawodowych, domowych i szkolnych, który może być dowolnie wykorzystany na wypoczynek, rozrywkę i bezinteresowny rozwój osobowości. W ostatnich latach subiektywne oceny ilości czasu wolnego dokonywane przez Polaków w ramach badań przeprowadzonych przez CBOS są stabilne. Osoby młode i pracujące zawodowo często dostrzegają zmniejszanie się ilości wolnego czasu, jakim dysponują. Deklarują też, że w tygodniu nie mają czasu wolnego dla siebie, lub też, że nie starcza im go nawet na wypełnienie wszystkich obowiązków. W ten sposób ocenia swoją sytuację nieco więcej badanych niż w roku 2006.

Organizacje pozarządowe

Porównanie polskich organizacji pozarządowych z podmiotami sektora obywatelskiego w innych krajach Unii Europejskiej możliwe jest przy pomocy narzędzia *NGO Sustainability Index*⁵ – opracowanego przez Biuro Europy i Eurazji USAID (*United States Agency for International Development*), które ocenia stopień rozwoju i zdolność przetrwania sektora pozarządowego w Europie i Eurazji. Na podstawie Indeksu Społeczeństwa Obywatelskiego Polska, w porównaniu z innymi krajami Europy Środkowo-Wschodniej, ma jeden z najwyższych wskaźników stopnia rozwoju i zdolności przetrwania sektora pozarządowego.

Liczba organizacji pozarządowych w Polsce według Krajowego Rejestru Urzędowego Podmiotów Gospodarki Narodowej REGON Głównego Urzędu Statystycznego w 2011 r. wynosi 147 805 zarejestrowanych podmiotów. Zestawienie liczby organizacji pozarządowych ujętych w rejestrze REGON, według stanu na dzień 31 grudnia 2011 r., z danymi dostępnymi w tym rejestrze z lat poprzednich pokazuje wyraźną tendencję wzrostową. Również dane Rejestru Stowarzyszeń, Innych Organizacji Społecznych i Zawodowych, Fundacji oraz Publicznych Zakładów Opieki Zdrowotnej Krajowego Rejestru Sądowego KRS Ministerstwa Sprawiedliwości wskazują na rozwój sektora pozarządowego. Rok 2011 przyniósł przyrost liczby organizacji pozarządowych aż o 11% – do 96 562 podmiotów.

Trzeci sektor w Polsce charakteryzuje się heterogenicznością. Świadczy o tym nie tylko forma prawna tworzących go podmiotów (np. stowarzyszenia, fundacje i inne podmioty), ale także ich rozmieszczenie terytorialne. Spośród wszystkich organizacji pozarządowych zarejestrowanych w 2011 r. w rejestrze REGON, najwięcej – 22 530 zlokalizowanych było w województwie mazowieckim. Pod względem liczebności funkcjonujących podmiotów trzeciego sektora za województwem mazowieckim uplasowały się kolejno: województwo śląskie (14 360), wielkopolskie (13 559) oraz małopolskie (12 872). Natomiast wśród województw z najmniejszą liczbą zarejestrowanych organizacji należy wymienić województwo lubuskie (3798), a także województwo opolskie (4033). W przeliczeniu na 10 tysięcy mieszkańców najwięcej podmiotów trzeciego sektora funkcjonowało w województwie mazowieckim (41,19) i warmińsko-mazurskim (40,74). Stosunkowo dużo podmiotów trzeciego sektora było też w województwach tzw. „ściany wschodniej” (tzn. podlaskim, lubelskim oraz podkarpackim). Najmniej zaś w regionie śląskim (30,11)⁶. Pomimo różnic w rejestrowaniu podmiotów w rejestrach REGON i KRS oraz wynikających z tego m.in. dużych dysproporcji w odniesieniu do liczby zarejestrowanych jednostek, istnieje podobieństwo w zakresie rozkładu terytorialnego zarejestrowanych organizacji pozarządowych. Według KRS, najwięcej instytucji sektora pozarządowego zlokalizowanych było w województwach: mazowieckim (15 719 podmiotów), wielkopolskim (9232), śląskim (9486). Natomiast najmniej organizacji funkcjonowało w województwach lubuskim (2683), opolskim (2849) i podlaskim (2952). W przeliczeniu na 10 tysięcy mieszkańców najwięcej podmiotów trzeciego sektora zarejestrowano na terenie

⁵ Por. *The 2011 NGO Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia*, United States Agency for International Development, http://transition.usaid.gov/locations/europe_eurasia/dem_gov/ngoindex/2011.

⁶ Dane o strukturze ludności wg stanu na dzień 31 grudnia 2010 r., *Ludność. Stan i struktura w przekroju terytorialnym*, GUS, Warszawa 2011.

województw mazowieckiego (24,79), warmińsko-mazurskiego (23,62), lubelskiego (23,39) oraz wielkopolskiego (23,05). Najmniej zaś w regionie śląskim (16,54).

Organizacje pozarządowe objęte badaniami GUS na formularzu SOF-1 i SOF-4 w 2010 r., tj. fundacje, stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne, społeczne podmioty wyznaniowe oraz organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców deklarowały, że najważniejszymi dziedzinami ich działalności statutowej były: sport, turystyka, rekreacja, hobby (30%) oraz pomoc społeczna i humanitarna, ratownictwo (27%). Kolejną licznie reprezentowaną dziedziną działalności statutowej była kultura i sztuka (12%)⁷. Natomiast dane z badania Kondycja sektora organizacji pozarządowych w Polsce 2012 obejmującego nieco węższą zbiorowość (bez organizacji samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców, ochotniczych straży pożarnych, organizacji społecznych podobnych do stowarzyszeń, takich jak koła łowieckie i komitety społeczne) pokazało, że w 2012 r. organizacje pozarządowe najczęściej funkcjonowały w następujących dziedzinach: sport, rekreacja, turystyka, hobby (38%), kultura i sztuka (17%), edukacja i wychowanie (14%), ochrona zdrowia oraz usługi socjalne, pomoc społeczna, humanitarna, ratownictwo (po 6%).

Z raportu Stowarzyszenia Klon/Jawor *Życie codzienne organizacji pozarządowych* z 2012 r. wynika, iż do najpilniejszych potrzeb organizacji pozarządowych zalicza się zakup sprzętu związanego z obszarem działania organizacji (35%), potrzebę rozszerzenia działalności organizacji (29%) oraz problem z wkładem własnym do projektów (27%). Organizacje pozarządowe wskazują, że ich największe problemy kumulują się wokół kwestii finansowania przedsięwzięć oraz niedostatecznego zaplecza technicznego. Z drugiej strony wyniki tych badań wskazują, że organizacje pozarządowe są w stanie świadczyć usługi wysokiej jakości, a kompetencje personelu organizacji także są ich mocną stroną⁸.

Jedynie 6% organizacji dysponuje majątkiem powyżej 100 tys. zł, 17% – pomiędzy 10 a 100 tys. zł, aż 48% deklaruje całkowity brak majątku, nawet w postaci wyposażenia biurowego. Jako główne źródła finansowania działalności wskazywano: składki członkowskie (61%), środki od administracji samorządowej (49%), darowizny od instytucji i przedsiębiorstw (30%), darowizny od osób indywidualnych (29%), środki z 1% (17%). Najwięcej środków w 2011 r. organizacje czerpały z następujących źródeł: administracja samorządowa (19%), administracja centralna i rząd (18%), środki z Unii Europejskiej (12%), z działalności gospodarczej (10%) i ze składek członkowskich (7%). Budżet przeciętnej organizacji wynosił w 2011 r. 18 tys. zł i było to nieco mniej niż jeszcze dwa lata wcześniej. 42% organizacji pozarządowych dysponowało budżetem poniżej 10 000 zł⁹. Według danych z wyżej wymienionych badań GUS w 2010 r.¹⁰ średnia wysokość rocznych przychodów, obliczona dla wszystkich badanych organizacji, wyniosła 322 tys. złotych, jednak w połowie organizacji roczny przychód nie przekroczył 25 tys. złotych.¹¹

Obserwowany jest również wzrost profesjonalizmu działań organizacji pozarządowych w zakresie zarządzania finansami. Wyniki badania Stowarzyszenia Klon/Jawor wykazują, że 11% organizacji w ogóle nie prowadzi księgowości (tj. o 7% mniej w porównaniu z danymi z 2006 r.). Wśród tych, które ją prowadzą, 20% zleca to zadanie na zewnątrz (ok. 10% mniej niż w 2006 r.). W przypadku aż 34% organizacji księgowość prowadzi osoba posiadająca formalne uprawnienia,

⁷ Trzeci sektor w Polsce. Stowarzyszenia, fundacje, społeczne podmioty wyznaniowe, samorząd zawodowy i gospodarczy oraz organizacje pracodawców w 2010 r., pod red. K. Goś-Wójcicka, S. Nałęcz, GUS, Warszawa 2013, s. 48, http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/gus_stow_fund_i_sp_podm_wyz_2010.pdf

⁸ Za: <http://www.ngo.pl/CodzienneZycieNGO>

⁹ Ibidem.

¹⁰ Badania GUS na formularzu SOF-1 i SOF-4.

¹¹ Trzeci sektor w Polsce. Stowarzyszenia, fundacje, społeczne podmioty wyznaniowe, samorząd zawodowy i gospodarczy oraz organizacje pracodawców w 2010 r., pod red. K. Goś-Wójcicka, S. Nałęcz, GUS, Warszawa 2013, s. 86, http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/gus_stow_fund_i_sp_podm_wyz_2010.pdf

21% deklaruje natomiast, że za księgowość odpowiedzialna jest osoba nieposiadająca formalnych uprawnień do prowadzenia rachunków, np. będąca członkiem organizacji lub przedstawicielem jej władz.

Wspomniane badania Stowarzyszenia Klon/Jawor pozwoliły wskazać obszary, w zakresie których organizacje cechuje niewystarczający poziom wiedzy i umiejętności. Jako pierwsze w kolejności i zarazem najpotrzebniejsze, wskazano szkolenia w zakresie pozyskiwania funduszy (57%), obszaru działalności organizacji (35%), zagadnień formalnoprawnych oraz finansów organizacji (po 25%).

Pomimo odnotowywanej w wynikach poprawy w zakresie zarządzania finansami organizacji, kwestie związane z pozyskiwaniem nowych środków finansowych oraz zarządzaniem funduszami wskazywane są przez organizacje jako obszary wiedzy deficytowej. Brak umiejętności i wiedzy w zakresie pozyskiwania środków stanowi barierę dla zdolności NGO do mobilizowania zasobów, rozwoju ich kompetencji, a w związku z tym niewykorzystania potencjału III sektora.

W porównaniu z poprzednimi latami nie odnotowano znaczących zmian w dominujących źródłach przychodu ani w częstości korzystania ze środków rządowych, samorządowych, działalności gospodarczej i odpłatnej działalności statutowej organizacji. Częściej deklarowano przychody ze składek, odpisów z 1%, akcji charytatywnych, kampanii i zbiórek publicznych. Z drugiej strony zmniejszyła się popularność darowizn od instytucji i firm.

Możliwość przekazania 1% podatku na rzecz organizacji pożytku publicznego została wprowadzona do polskiego systemu podatkowego z dniem 1 stycznia 2004 r. W pierwszym roku obowiązywania regulacji w zakresie przekazywania organizacjom pożytku publicznego 1% należnego podatku dochodowego od osób fizycznych, zaledwie ponad 80 tys. podatników, tj. 0,3% podatników ogółem, przekazało kwotę w wysokości 10,4 mln zł, co stanowiło 0,03% podatku należnego. Ostatnie dane Ministerstwa Finansów informują, iż kwota przekazana w ramach 1% w roku 2012 (z rozliczenia za 2011 r.) wyniosła ponad 450 mln zł, a liczba podatników przekazujących 1% wzrosła do 11,2 mln zł. W tej kwestii od 2004 r. zaobserwować można stałą tendencję rosnącą. Analiza kwot przekazanych poszczególnym organizacjom pozwala zaobserwować, że widoczne jest wyraźne rozwarstwienie w wysokości przekazanych środków. Stosunkowo niewielka liczba organizacji absorbuje większość środków przekazywanych przez obywateli w ramach 1%. Wiąże się to m.in. z wykorzystywaniem szeroko zakrojonych kampanii promocyjnych, zachęcających do przekazania 1% wybranej organizacji. Organizacją, która uzyskała najwyższą kwotę z tytułu 1% podatku w 2012 r. (z rozliczenia za 2011 r.), jest Fundacja Dzieciom „Zdążyć z Pomocą” (ponad 108 mln zł).

Ekonomia społeczna

Obszarem posiadającym istotne możliwości w zakresie wsparcia potencjału III sektora jest ekonomia społeczna. Odgrywa ona znaczącą rolę w polskim społeczeństwie oraz w politykach publicznych, w szczególności poprzez stwarzanie szerokich możliwości w zakresie zwiększenia integracji i kapitału społecznego oraz dostarczania towarów i usług. Podmioty ekonomii społecznej realizują nie tylko potrzebę zatrudniania osób znajdujących się w niekorzystnej sytuacji życiowej, ale mogą także uzupełniać zakres usług i towarów dostarczanych przez rynek i państwo oraz rozwiązywać zróżnicowane problemy społeczne w wielu obszarach życia publicznego.

Wyrazem takiego przekonania jest działalność podmiotów ekonomii społecznej oraz powstawanie planów dalszego wsparcia ich rozwoju w ramach licznych dokumentów i strategii programowych. W zależności od operacjonalizacji definicji podmiotu ekonomii społecznej czy przedsiębiorstwa

społecznego do nurtu ekonomii społecznej w Polsce zalicza się od ok. 3,5 tys. do ok. 7–9 tys. podmiotów.

W ostatnich latach zauważany jest pewien wzrost świadomości społecznej dotyczącej ekonomii społecznej, jednakże konieczna jest dalsza edukacja i promocja wartości oraz tradycji, z jakich wyrasta idea przedsiębiorczości społecznej i promowanie tej formy działalności jako posiadającej potencjał w zakresie rozwiązywania problemów społecznych czy wpływania na ekonomizację III sektora.

Poradnictwo prawne i obywatelskie

Duża część społeczeństwa, ze względu na niskie dochody (według Diagnozy Społecznej 2009 28% gospodarstw domowych deklaruowało, że nie stać ich na zaspokojenie bieżących potrzeb) i brak możliwości dostępu do bezpłatnego poradnictwa, pozbawiona jest możliwości uzyskania wiarygodnej informacji o swoich prawach, skutecznego realizowania swoich interesów. Bezpłatne poradnictwo prawne i obywatelskie, na co wskazują doświadczenia instytucji je świadczących, powinno być dostępne powszechnie, bez ograniczeń ze względu na posiadane dochody.

W obszarze poradnictwa prawnego i obywatelskiego aktywne są różne instytucje publiczne i niepubliczne, które działają w sposób nieskoordynowany, a w związku z tym nie tak efektywnie, jak to byłoby możliwe. Wśród nich znajdują się zarówno instytucje rządowe, samorząd lokalny, jak i organizacje pozarządowe, korporacje prawnicze czy biura obsługi interesantów w sądach powszechnych. Brakuje też instytucji wiodącej w tej dziedzinie.

Zauważany jest niedostatek wiedzy o stosowanych rozwiązaniach w zakresie pomocy prawnej, wiedzy o organizacjach i instytucjach udzielających takiej pomocy oraz wiedzy o rzeczywistych potrzebach społecznych w dostępie do pomocy prawnej i obywatelskiej i barierach utrudniających obywatelom korzystanie z nadanych im praw. Zidentyfikować można także słabość istniejącej infrastruktury świadczącej porady prawne i obywatelskie pod względem ilości, jakości i trwałości oferowanych usług oraz strukturalnych i funkcjonalnych powiązań pomiędzy podmiotami świadczącymi usługi poradnicze. Problemy istnieją też w sferze finansowania bezpłatnego poradnictwa, które ograniczone jest liczbą źródeł finansowania. Funkcjonujące źródła finansowania często zawierają mechanizmy faworyzujące projekty innowacyjne, rzadko w ich ramach udzielane są dotacje na bieżącą działalność organizacji. Utrudnione jest ponadto pozyskiwanie dotacji od grantodawców na pokrycie kosztów udzielania porad, jak np. wynagrodzenie, księgowość, czynsz, świadczenia, szkolenie doradców.

Niska świadomość obywatelska i prawna jest przeszkodą ograniczającą aktywność obywateli i możliwość ich partycypacji w życiu publicznym. Brak wiedzy na temat przysługujących obywatelom praw powoduje, że stają się oni narażeni na wykluczenie społeczne, a istnienie znacznych grup marginalizowanych w obszarze życia społecznego i publicznego utrudnia podnoszenie jakości kapitału społecznego, budowę prawdziwie obywatelskiego społeczeństwa.

Obywatele

Indywidualna aktywność społeczna wiąże się głównie z pojęciem wolontariatu. Jest ono najczęściej kojarzone z działalnością polegającą na nieodpłatnym i dobrowolnym wykonywaniu pracy wspierającej działalność różnego rodzaju organizacji, instytucji lub społeczności. Zgodnie z UoDPPiW, wolontariusz to osoba fizyczna, ochotniczo i bez wynagrodzenia wykonująca świadczenia na rzecz organizacji pozarządowych, organów administracji publicznej i jednostek organizacyjnych im podległych, spółdzielni socjalnych, klubów sportowych i podmiotów prowadzących działalność leczniczą z wyłączeniem prowadzonych przez te podmioty działalności

gospodarczych¹². Działalność wolontariacka ujmowana jest w badaniach z uwzględnieniem podziału na ogólną, dobrowolną i nieodpłatną pracę podejmowaną na rzecz otoczenia lokalnego oraz jako działalność wiążącą się z członkostwem w formalnej strukturze organizacyjnej.

Z badań wynika, iż wśród Polaków umacnia się wiara w skuteczność działań realizowanych wspólnie. W 2002 r. pogląd, iż wspólnymi siłami można pomóc potrzebującym i rozwiązać niektóre problemy swojego środowiska, wsi lub miasta podzielało jedynie 50% badanych, w 2012 r. o sile sprawczej współdziałania przekonanych było aż 72% respondentów. Wiara w skuteczność wspólnych działań nie znajduje jednak odzwierciedlenia w zaangażowaniu Polaków w wolontariat i stanowi tym samym niewykorzystany potencjał III sektora.

Zgodnie z badaniami przeprowadzonymi przez CBOS, w 2012 r.¹³ dobrowolną i nieodpłatną pracę na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi, miasta albo osób potrzebujących w ciągu roku poprzedzającego badanie deklarowało 20% Polaków. Poziom zaangażowania z niewielkimi wahaniami utrzymuje się na jednakowym poziomie od 2002 r. Wówczas wspomniane formy aktywności deklarowało 19% respondentów, w latach kolejnych odnotowano wzrost aktywności społecznej do 24% w 2004 i 23% w 2006 r. Od 2008 r. poziom zaangażowania Polaków w działania na rzecz wspierania działań lokalnych lub osób będących w potrzebie utrzymuje się jednak na stałym poziomie wynoszącym jedynie 20%.

Według *Diagnozy społecznej 2011*¹⁴ członkami jakichkolwiek organizacji, stowarzyszeń, partii, komitetów, rad, grup religijnych, związków i kół było w 2011 r. 14,8% badanych, z czego 11,6% należy tylko do jednego stowarzyszenia; 2,2% do dwóch, a 1% do więcej niż dwóch; 85,2% nie należy do żadnej organizacji. W stosunku do 2003 i 2005 r. nastąpił pewien wzrost wskaźnika zrzeszania się, jednak utrzymuje się on na niskim i niezmiennym poziomie od 2007 r.

Rosnące, w oczach Polaków, przekonanie o większej skuteczności i efektywności wspólnie podejmowanych działań nieznajdujące odzwierciedlenia w aktywności społecznej wynika z braku kompetencji obywatelskich, rozumianych jako zdolność efektywnego angażowania się w różnego typu działania, umiejętność współdziałania z innymi ludźmi, podejmowania aktywności w sprawach publicznych, wykazywania solidarności i chęci rozwiązania problemów. Polski system kształcenia charakteryzuje się przewagą uczenia się formalnego¹⁵. Jednocześnie coraz istotniejszą rolę powinno pełnić uzupełniające uczenie w formie kształcenia nieformalnego i pozaformalnego oraz kształcenia dorosłych. Na podstawie badań GUS w 2011 r. odsetek osób w wieku 25–64 lata uczestniczących w kształceniu i szkoleniu, obejmujący uczenie się w kontekście formalnym i pozaformalnym w Polsce, pozostawał na niskim poziomie, tj. 4,5%, w porównaniu z innymi krajami UE 8,9%¹⁶. Niski poziom tego wskaźnika pozostaje w rozbieżności z boomem edukacyjnym osób w wieku 24 lat, jednak zastój na poziomie ok. 5% trwa ponad dekadę. Najbogatsza oferta kształcenia nieformalnego dostępna jest dla dzieci i młodzieży w wieku szkolnym. Głównym organizatorem tych zajęć jest szkoła (66% oferty przeznaczonej dla młodzieży). Pozostali organizatorzy to biblioteki, domy kultury, świetlice, ośrodki sportowe, kluby, parafie i przestrzenie spotkań nieformalnych (19%) oraz organizacje pozarządowe (15%). Do innych nieformalnych przestrzeni aktywizujących młodych ludzi zalicza się także: kina,

¹² Art. 2 oraz art. 42 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.

¹³ CBOS, *Potencjał społecznikowski i zaangażowanie Polaków w wolontariat, komunikat z badań*, Warszawa luty 2012.

¹⁴ J. Czapiński, T. Panek, *Diagnoza Społeczna 2011. Warunki i Jakość Życia Polaków – Raport*, Warszawa 2011, s. 271–298.

¹⁵ Uczenie się formalne: uczenie się poprzez udział w programach kształcenia i szkolenia prowadzących do uzyskania kwalifikacji. Definicja za: *Perspektywa uczenia się przez całe życie*, MEN, Warszawa luty 2011.

¹⁶ Badanie przeprowadzane przez Eurostat 2011 r.: *Perspektywa uczenia się przez całe życie*, MEN, Warszawa luty 2011.

kawiarenki internetowe, kawiarnie i puby¹⁷. W niewielkim stopniu objęci kształceniem nieformalnym są ludzie w tzw. wieku produkcyjnym. Mogą korzystać z oferowanych przez instytucje publiczne zajęć dokształcających i aktywizujących zawodowo. Trudniej jest jednak odnaleźć w ich ofercie spójny program promujący rozwój osobowości i zainteresowań. Osoby starsze mogą się rozwijać za pośrednictwem takich instytucji, jak Uniwersytet Trzeciego Wieku, domy i kluby seniora, stowarzyszenia pomocowe organizujące wolontariat.

Ponadto w ramach różnych form kształcenia należy szczególną uwagę zwrócić na edukację obywatelską. W Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego edukacja obywatelska jest definiowana jako ogół zorganizowanych, systematycznych działań edukacyjnych, które mają na celu wyposażyć młodzieży i dorosłych w wiedzę oraz umiejętności niezbędne do uczestnictwa w życiu politycznym i społecznym. Upowszechnienie i zakorzenienie postaw obywatelskich przekłada się na większe zaangażowanie członków społeczeństwa w sprawy publiczne.

Wszechstronny rozwój różnych metod i technik edukacyjnych stworzy podstawę poprawy kompetencji obywatelskich, które wespół z wysokim przekonaniem Polaków o skuteczności wspólnie podejmowanych działań wpłynie pozytywnie na wzrost partycypacji obywatelskich w sprawach publicznych, działalności organizacji pozarządowych i w inicjatywach lokalnych.

Zwiększenie kompetencji obywatelskich wyrażone poprzez aktywność obywatelską i społeczną Polaków musi iść w parze z rozwojem kompetencji organizacji pozarządowych w zakresie angażowania społeczeństwa w realizowane działania, poprawy zdolności mobilizowania zasobów ludzkich, ale także materialnych.

Współpraca finansowa i pozafinansowa między administracją publiczną a organizacjami pozarządowymi

Dane uzyskane w badaniu Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, pn. *Monitoring współpracy urzędów i ich jednostek organizacyjnych podległych i nadzorowanych z sektorem pozarządowym za rok 2010* wskazują, iż w latach 2010 i 2011 odnotowany został zdecydowany wzrost środków przekazanych przez administrację publiczną sektorowi pozarządowemu. Administracja publiczna w latach 2010 i 2011 przekazała około 4,8 mld zł, uwzględniając fundusze europejskie. Większa część środków przekazywana jest przez organy administracji samorządowej w ramach otwartych konkursów ofert (zgodnie z ustawą o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie). Oznacza to rosnący profesjonalizm i zaufanie do organizacji pozarządowych. W 2010 r. wprowadzono mechanizm poręczeń, gwarancji, pożyczek, czego pierwsze efekty są już widoczne.

W kwestii współpracy pozafinansowej administracji rządowej i samorządowej z organizacjami pozarządowymi, zauważana jest również tendencja wzrostowa (m.in. w zwiększającej się liczbie zespołów o charakterze doradczym i inicjatywnym, liczbie konsultowanych projektów aktów prawnych i normatywnych). Istotnym elementem partycypacji publiczno-społecznej są programy współpracy, obowiązkowe dla jednostek samorządu terytorialnego. Obowiązek ten wypełniany jest w pełni przez urzędy marszałkowskie, a dzięki dyscyplinującym przepisom ustawy, powiaty i gminy realizują ten przepis w 90%.

Wyżej wymienione badanie wykazało także, iż w 2011 r. współpracę z mieszkańcami, organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego prowadziło 122 urzędów administracji samorządowej. W tym samym roku 591 urzędów wskazało, iż organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego określił tryb i szczegółowe kryteria oceny wniosków o realizację zadania publicznego w ramach inicjatywy lokalnej.

¹⁷ „Biała Księga” młodzieży polskiej. Dwie prawdy o aktywności, MEN, Warszawa 2005.

Ponadto, w 2010 r. 31% urzędów administracji publicznej konsultowało z organizacjami, podmiotami kościelnymi i wyznaniowymi lub stowarzyszeniami jednostek samorządu terytorialnego, projekty aktów prawnych lub dokumenty programowe i strategiczne. W 2011 r. wskaźnik ten uległ zwiększeniu. Prowadzenie konsultacji z organizacjami pozarządowymi deklarowało 35% urzędów (w tym 25% urzędów administracji rządowej i 31% jednostek samorządu terytorialnego).

Natomiast na podstawie badania GUS *Potencjał kooperacyjny, zarządzanie oraz działania komunikacyjne wybranych organizacji non-profit* ustalono, że w 2011 r. 83% badanych organizacji deklarowało współpracę z sektorem publicznym (83%), a w jego ramach najczęściej z jednostkami samorządu terytorialnego (74%), następnie z jednostkami podległymi administracji samorządowej (56%), a najrzadziej z administracją rządową (19%).¹⁸

Z badania mechanizmów konsultacji społecznych Pracowni Badań i Innowacji Społecznych Stocznia oraz SMG/KRC Poland Media S.A., przeprowadzonych w 2011 r. wynika, iż znajomość pojęcia konsultacji społecznych jest wśród Polaków znikoma. Kontakt z określeniem „konsultacje społeczne” deklaruje mniej niż co piąty badany, a wśród nich 10% nie umie w ogóle wytłumaczyć, na czym ten proces polega. Pozostałe osoby deklarujące znajomość pojęcia zazwyczaj trafnie określają przynajmniej niektóre jego aspekty (zbieranie opinii, rozmowa, przedstawianie problemu, sprawy, dokumentu). Jedynie 17% badanych przyznało, że zetknęło się z określeniem „konsultacje społeczne”. Odsetek takich osób wzrasta wraz z poziomem wykształcenia¹⁹.

2.2. Główne wyzwania i problemy w kontekście Programu FIO

Program FIO nie pozwala na rozwiązanie wszystkich problemów stojących przed III sektorem ze względu na ich szeroki zakres. Niezbędne jest przedstawienie w tym miejscu zawężonego zakresu problemów i wyzwań, na które odpowiadać będzie PFIO.

Kluczowym wyzwaniem jest niedostateczne zaangażowanie obywateli i organizacji pozarządowych w życie publiczne. Zbyt mało Polaków angażuje się w podejmowane indywidualnie lub grupowo działania na rzecz społeczności lokalnych, w których funkcjonują. Odnosi się to do szeregu sfer życia publicznego, w tym podejmowania decyzji i kształtowania polityk publicznych czy realizowania różnorodnych zadań publicznych.

Wśród przyczyn tego stanu rzeczy można wymienić:

1. Niskie kompetencje społeczne

Jako kompetencje społeczne rozumie się określony poziom wiedzy, postaw i umiejętności, które umożliwiają obywatelom pełnienie różnych ról społecznych czy aktywne działanie na rzecz określonych środowisk i grup społecznych. Niskie kompetencje społeczne wiążą się m.in. z niedostateczną liczbą inicjatyw, w które obywatele mogą się angażować, co odbija się na ich reprezentatywności – zarówno w kontekście organizacji pozarządowych, które nie mają zdolności do mobilizowania członków lokalnych społeczności, jak i obywateli, którzy w wielu przypadkach nie mają dostępu do organizacji, do których mogą się zgłosić w przypadku zagrożenia ich interesów. Niezbędne jest wzmocnienie i rozwój kapitału ludzkiego (członkowie i wolontariusze) w organizacjach pozarządowych oraz promowanie aktywności obywatelskiej i wartości życia społecznego poprzez edukację obywatelską i zmniejszanie deficytów w uczeniu się pozaformalnym.

¹⁸ Kapitał społeczny na poziomie mezo-współpraca organizacji trzeciego sektora
http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/GS_kapital_spoeczny_na_poziomie_mezo.pdf

¹⁹ Za: http://www.pozYTEK.gov.pl/files/Biblioteka/raport_efekt_konsult.pdf

2. Niska świadomość znaczenia aktywności społecznej

Polacy charakteryzują się niskim poziomem:

- zrozumienia znaczenia działań wspólnotowych,
- zaufania względem siebie i instytucji publicznych,
- samooceny,
- poczucia sprawczości.

Istotne także są bariery w postaci trudnej sytuacji materialnej i deklarowanej małej ilości czasu wolnego przeznaczanej na działania wspólnotowe (aktywność społeczna zajmuje bardzo odległe miejsce na liście zajęć wykonywanych poza czasem przeznaczonym na pracę zawodową). Konieczne jest więc stymulowanie aktywności obywatelskiej oraz rozwijanie dialogu obywatelskiego.

3. Niski potencjał NGO do mobilizowania zasobów

Z szacunków m.in. Indeksu Społeczeństwa Obywatelskiego wynika, że poziom rozwoju sektora pozarządowego w Polsce jest uznawany za stosunkowo wysoki w regionie. Nie przekłada się to jednak na mobilizowanie energii społecznej. Organizacje pozarządowe nie posiadają odpowiedniego potencjału w tym zakresie. Charakteryzują się stosunkowo małą bazą członkowską oraz stosunkowo niskim zaangażowaniem w wolontariat. Niski potencjał wynika z niedostatecznych kompetencji przedstawicieli organizacji pozarządowych (zasoby wiedzy, umiejętności). Istotnym problemem jest także nastawienie organizacji pozarządowych na realizację konkretnych przedsięwzięć, które skupiają się na dostarczaniu konkretnych usług dla społeczności lokalnej (tzw. grantozą). Wymuszone jest to często przez kształt i konstrukcje tworzonych programów. Taka sytuacja skutkuje zmniejszeniem realizacji działań statutowych, mniejszym koncentrowaniem się na działaniach misyjnych, gubieniem wrażliwości społecznej oraz osłabieniem zakorzenienia organizacji III sektora w społeczności lokalnej. Podnoszenie znaczenia organizacji pozarządowych jako realizatorów zadań publicznych, sprowadza część ruchów społecznych do roli wykonawców zamówień ze strony sektora publicznego. Jest to ważny aspekt działalności III sektora, niemniej nie powinien on przesłaniać podstawowych funkcji, jakie w społeczeństwie powinny pełnić organizacje pozarządowe. Sytuacja taka wynika z braku środków oraz stosunkowo słabego poziomu ekonomizacji sektora pozarządowego, co powoduje, że organizacje, chcąc zapewnić sobie środki na utrzymanie, w większym stopniu orientują się na sektor publiczny niż na społeczność lokalną.

Polski sektor pozarządowy jest zróżnicowany. Funkcjonują w jego ramach zarówno nieformalne inicjatywy obywatelskie, organizacje o pewnym dorobku, działające głównie lokalnie i bazujące na zasobach lokalnych (pracy społeczników, niewielkich dotacjach od samorządu terytorialnego) oraz duże, profesjonalne organizacje, zatrudniające personel i realizujące wymagające projekty. Układ priorytetów PFIO uwzględnia to zróżnicowanie oraz będzie dostosowany do wielkości i potencjału wymienionych podmiotów. Jednym z istotnych wyzwań jest wsparcie tworzenia silnych reprezentacji organizacji w kontaktach z sektorem publicznym, ich zakorzenienie w środowiskach lokalnych oraz rozwijanie trwałych form wzajemnych kontaktów.

2.3. Analiza SWOT III sektora

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none">• zwiększanie aktywności w zakresie pozyskiwania środków z UE,• profesjonalizacja kadr poprzez dostęp do szkoleń,• deklaracyjny wzrost kooperacji w ramach sektora,• satysfakcjonujący poziom	<ul style="list-style-type: none">• utrata tożsamości i misji organizacji,• upodabnianie się III sektora do biznesu i administracji poprzez nadmierną biurokratyzację i formalizację działań,• mały potencjał organizacji strażniczych,• zagrożenie „ngoizacją”, pomijanie pracochłonnych inicjatyw na rzecz

<p>transparentności sektora (raporty, sprawozdania),</p> <ul style="list-style-type: none"> • silne zakorzenienie w społeczności lokalnej, • sukcesywny przyrost kapitału intelektualnego organizacji, • doświadczenie i profesjonalizacja sektora, w tym rozbudowane cykle szkoleniowe i trenerskie, • systematyczny wzrost umiejętności zdobywania funduszy (fundraising), • wzrost umiejętności tworzenia projektów i ofert realizacji zadań publicznych, • wzrost kapitału ludzkiego i kulturowego organizacji, • realizacja zadań w obszarach największych potrzeb społeczności lokalnych, • monitoring rzeczywistych potrzeb beneficjentów, • rachunek satelitarny trzeciego sektora (wpływ III sektora na PKB), • wzrost ilości publikacji non-profit o charakterze doradczym. 	<p>kapitałochłonnych oraz gubienie wrażliwości społecznej,</p> <ul style="list-style-type: none"> • oligarchizacja sektora przez najsilniejsze podmioty (5% kumuluje 75% kapitału finansowego) oraz silne rozwarstwienie dochodowe, • niska dywersyfikacja źródeł finansowania, • uzależnienie od finansowego wsparcia z sektora publicznego, • niski odsetek ponadsektorowych porozumień (należy tylko 30% organizacji), słaba reprezentacja zewnętrzna, • odpływ wykwalifikowanych kadr ze względów finansowych, • niska jakość kooperacji między organizacjami, • relatywnie niska kultura organizacyjna i zarządcza, • brak długofalowych strategii rozwoju organizacji, • deficyt wiedzy prawno-podatkowej, • niewystarczający udział w kształtowaniu i realizacji polityk publicznych, • relatywnie niska jakość i efektywność działań w kontekście potencjału Polski, • struktura zatrudnienia: 13% organizacji miało pracowników etatowych, 23% organizacji korzystało z odpłatnej pracy pozaetatowej, • trudności w zakresie terytorialnej ekspansji działalności, • niskie zróżnicowanie działalności (sfery sportu, turystyki, edukacji oraz kultury i sztuki), • krótka żywotność organizacji 4–5 lat, tylko 33% powyżej 10 lat, • nierównomierne rozmieszczenie terytorialne (silne mazowieckie, wielkopolskie), • wewnętrzna bierność członków organizacji, niska efektywność przyciągania nowych członków²⁰, • brak majątku rzeczowego, • brak stabilności finansowania działalności bieżącej i porzucanie zadań po wyczerpaniu się źródeł pierwotnych finansowania tzw. <i>drop-out</i>,
---	--

²⁰ M. Gumkowska, J. Herbst. *Podstawowe fakty o organizacjach pozarządowych. Raport z badań 2010*. s. 11.

	<ul style="list-style-type: none"> • niskie budżety roczne (60% poniżej 100 tys. zł), • niski udział działalności gospodarczej w finansowaniu funkcjonowania organizacji (pomimo wysokich profitów z tej ostatniej), • wysokie koszty administracyjne i zarządzania projektami.
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • rozbudowa centrów komunikacji z trzecim sektorem w jednostkach samorządu terytorialnego (jst) i wzmacnianie roli konsultacji społecznych, • istotne zasoby sieciowe w zakresie poradnictwa i wsparcia dla trzeciego sektora, • wsparcie finansowe w ramach PO KL i PO FIO oraz innych programów grantowych, • wsparcie w ramach 1% dla opp, • powszechne praktyki studenckie oraz duże zainteresowanie wolontariatem, • wzrost znaczenia inicjatyw i grup nieformalnych, • uwzględnianie opinii i włączanie trzeciego sektora do programowania polityk publicznych, • wzmocnienie dialogu obywatelskiego, • propagowanie idei trzeciego sektora w mediach, • tworzenie zaplecza dla edukacji pozaformalnej i obywatelskiej, • poprawa kontaktów z mediami dzięki realizacji zadań, • ograniczanie barier w aktywności zawodowej osób o niskiej zatrudnialności, • wzmacnianie potencjału i rozwój aktywności i współpracy instytucji publicznych w obszarze pomocy społecznej i integracji, w tym młodych, • rozbudowa infrastruktury wspierającej i obsługującej trzeci sektor i lokalną aktywność obywatelską; wzrost udziału środków z 1% w finansowaniu, • stabilizacja źródeł finansowania. 	<ul style="list-style-type: none"> • niski poziom filantropii i zaufania do instytucji, • bierność obywatelska (społeczna i polityczna), • niewystarczający poziom edukacji obywatelskiej i deficyty w uczeniu się pozaformalnym, • brak szerokiego udostępniania informacji o konsultacjach oraz programach dla sektora, • terytorialne zróżnicowanie dostępności szkoleń i infrastruktury dla kadr, • stereotypizacja partnerów w relacjach jst-NGO, • niewystarczający poziom zaufania do fundacji czy organizacji, • przedkładanie nadmiernego formalizmu nad meritum projektu wniosku przy weryfikacji projektów pomocy publicznej, • bariery administracyjne dla rozwoju sektora, • zacieśnianie współpracy z administracją publiczną przy rozluźnianiu relacji z sektorem prywatnym, • wpływ wahań koniunkturalnych oraz cięć budżetowych na wysokość wsparcia z sektora publicznego.

2.4. Dotychczasowa pomoc udzielana w ramach Rządowego Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich w latach 2005–2007, Rezerwy celowej – Fundusz

Inicjatyw Obywatelskich 2008 oraz Programu Operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich 2009–2013

Fundusz Inicjatyw Obywatelskich powstał w 2005 r. w celu pobudzania oraz wspierania rozwoju inicjatyw obywatelskich z udziałem sektora organizacji pozarządowych. Przez pierwsze trzy lata funkcjonował jako program rządowy. W tym czasie złożono 6053 oferty realizacji zadań, spośród których dofinansowano 2117.

Po zakończeniu realizacji Rządowego Programu FIO w 2008 r. utworzono rezerwę celową budżetu państwa pod nazwą Fundusz Inicjatyw Obywatelskich. W tym czasie w ramach konkursu złożono 1965 wniosków, z których dotację otrzymało 842.

Począwszy od 2009 r. konkurs działa jako Program Operacyjny FIO na lata 2009–2013. Przyjęty dokument gwarantuje corocznie nie mniej niż 60 mln zł na wdrożenie konkursu FIO, w tym 57,6 mln zł zarezerwowanych na dotacje wspierające realizację zadań. W latach 2009–2012 odbyły się cztery konkursy, w ramach których wpłynęło łącznie 14 880 ofert, z czego dofinansowanie otrzymało 2534.

Reasumując w ramach FIO, w latach 2005–2012 wpłynęło blisko 23 tysiące ofert, z których ponad 5,5 tysiąca uzyskało dofinansowanie. Łącznie na dotacje przeznaczono ponad 400 mln zł.

Wskaźniki realizacji celu głównego PO FIO na lata 2009–2013 określonego jako *zwiększenie udziału organizacji pozarządowych oraz podmiotów kościelnych i związków wyznaniowych prowadzących działalność pożytku publicznego w realizacji zadań publicznych, w ramach kształtowanych i prowadzonych na zasadach partnerstwa i pomocniczości polityk publicznych* przedstawiają progres w tym zakresie.

Odsetek organów administracji publicznej, które prowadzą współpracę finansową z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami kościelnymi i związkami wyznaniowymi (w podziale na ministerstwa, urzędy centralne, urzędy wojewódzkie, urzędy marszałkowskie, miasta na prawach powiatu, powiaty, gminy) wzrósł w 2011 r. w przypadku ministerstw (z 65% do 78,6%), urzędów wojewódzkich (z 93,3% do 100%), powiatów (z 84,1% do 84,4%) oraz gmin (z 76,6% do 77,9%). Ponadto odsetek środków rocznie przekazanych stowarzyszeniom i fundacjom z budżetu na finansowanie lub dofinansowanie zadań zleconych przez jednostki samorządu terytorialnego wzrósł w tym okresie od 0,62% do 0,97%, co przy zakładanej na 2013 r. wartości docelowej na poziomie 0,76% daje stopień realizacji wskaźnika 128%.

Z przeprowadzonych badań ewaluacyjnych wynika, iż Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na różne sposoby wzmocnia sektor pozarządowy. Beneficjenci Programu zauważają pozytywny wpływ projektów na rozwój ich organizacji w wymiarze pozaprojektowym, przede wszystkim dla zwiększenia kompetencji i wiedzy pracowników organizacji. Ponadto realizacja projektów z PO FIO przyniosła także pozytywne efekty w innych wymiarach funkcjonowania organizacji, np. ulepszenie posiadanej infrastruktury technicznej i ulepszenie dotychczasowych standardów pracy (szczególnie w przypadku młodych organizacji, dla których PO FIO było jednym z pierwszych doświadczeń w realizacji projektów). Ponadto projekty realizowane w ramach PO FIO mają pozytywny wpływ na działalność organizacji w środowisku lokalnym, np. pozwalają na podejmowanie działań na szerszą skalę (większy zasięg terytorialny działania, większą liczbę beneficjentów), pozytywnie wpływają na rozwój partnerstwa publiczno-społecznego oraz wolontariatu.

III. OCENA SZACUNKOWA (EWALUACJA EX ANTE) PROGRAMU FIO

Zgodnie z art. 15 ust. 6 ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, dla każdego programu instytucja opracowująca program przygotowuje przed jego przyjęciem raport ewaluacyjny,

zawierający uprzednią ewaluację skuteczności i efektywności realizacji programu. Wyniki ewaluacji *ex ante* zostały uwzględnione w treści Programu FIO. Ewaluacja *ex ante* została przeprowadzona w drugim kwartale 2013 r. Raport z ewaluacji jest umieszczony na stronie www.pozytek.gov.pl.

Celem ewaluacji było określenie, czy założenia i sposób realizacji Programu są trafne, spójne, adekwatne i realne do zrealizowania. Prowadzone badanie miało charakter partycypacyjny przy dużym zaangażowaniu interesariuszy. W ramach ewaluacji dokonano oceny diagnozy i wyzwań stojących przed społeczeństwem obywatelskim oraz spójności wewnętrznej i zewnętrznej Programu, omówiono dotychczasowe efekty Funduszu Inicjatyw Obywatelskich, przedstawiono perspektywy i oczekiwania głównych interesariuszy, ocenę Programu w zakresie ewaluacji i monitoringu oraz propozycje w zakresie systemu realizacji.

Kluczowe ustalenia ewaluacji *ex ante* dotyczyły następujących zagadnień:

FIO zakorzeniło się w świadomości jako wsparcie różnorodnych przedsięwzięć organizacji pozarządowych, realizujących swoje cele statutowe lub podejmujące działalność z zakresu pożytku publicznego. Taka elastyczna formuła została doceniona przez sektor pozarządowy.

W obecnej perspektywie pojawiły się nowe problemy i wyzwania stojące przed III sektorem, wobec czego, w formule warsztatowej, dokonano diagnozy problemu.

Jako podstawowy problem, na którym powinno skoncentrować się FIO, określono niedostateczne zaangażowanie obywateli i organizacji pozarządowych w życie publiczne. Wśród jego przyczyn zidentyfikowano: niskie kompetencje społeczne, w tym obywatelskie, niską świadomość znaczenia aktywności społecznej oraz niski potencjał NGO do mobilizowania obywateli.

Tak przedstawiony problem stanowił podstawę wypracowania propozycji zmiany logiki interwencji PFIO i zdefiniowania od nowa celu głównego i celów szczegółowych Programu.

IV. STRATEGIA REALIZACJI CELÓW

4.1. Cel główny

Zwiększenie zaangażowania obywateli i organizacji pozarządowych w życie publiczne.

Realizacja Programu FIO ma umożliwić obywatelom zaangażowanie się w różnorodne działania na rzecz innych, swoich wspólnot oraz w tworzenie, realizację i monitoring polityk publicznych.

4.2. Cele szczegółowe

1. Zwiększenie ilości inicjatyw oddolnych.

Na poziomie lokalnym rodzi się spontanicznie szereg interesujących inicjatyw, które znajdują duże oparcie w społecznościach, w których się formują. W ich ramach realizowane są ważne dla wspólnoty lokalnej działania o charakterze misyjnym pozwalające obywatelom czuć realny wpływ na rozwiązywanie konkretnych problemów oraz dające im możliwość zaangażowania się w działania na rzecz społeczności lokalnej. Często jednak nie mogą się rozwinąć, ponieważ napotykają na bariery związane z dostępem do zewnętrznych źródeł finansowania oraz z niedostatkiem w wiedzy i umiejętnościach ich członków (np. w kwestii jak działać, jak się organizować itd.). Niezbędne jest więc dedykowane wsparcie dla działań samopomocowych, inicjatyw lokalnych, nieformalnych oraz młodych organizacji pozarządowych (działających nie dłużej niż 6 miesięcy), które dotychczas nie korzystały z żadnego wsparcia i z tego powodu nie mają doświadczenia oraz umiejętności w zakresie ubiegania się o środki publiczne. Działania realizowane w tym obszarze mają na celu przede wszystkim pomóc zaistnieć niewielkim, nowym przedsięwzięciom realizowanym dla wspólnot lokalnych. W przypadku inicjatyw oddolnych wskazane jest wykorzystanie mechanizmu regrantingu i wspieranie ich w formule małych grantów,

animacji, doradztwa czy szkoleń. Skutkować to powinno stworzeniem trwałej sieci wsparcia oddolnych inicjatyw.

2. Wzrost liczby obywateli angażujących się w działania organizacji pozarządowych i inicjatywy lokalne.

Aktywizacja obywateli w sprawach publicznych oraz aktywizacja współpracy lokalnych wspólnot i instytucji publicznych są niezbędnym warunkiem ukształtowania dojrzałego społeczeństwa obywatelskiego. Kształtowanie postaw obywatelskich, zaangażowanie obywateli w działania z zakresu m.in. integracji społecznej, kultury, sportu, upowszechnienie idei wolontariatu i członkostwa w inicjatywach społecznych są obszarami, w ramach których można zachęcić obywateli i organizacje społeczne do zwiększenia zaangażowania w życie publiczne. Aktywność społeczna w formie działalności w organizacjach pozarządowych nie zawsze jest tożsama z pojęciem wolontariatu. Członkowie organizacji to zazwyczaj osoby stale pracujące na rzecz danej organizacji, zarządzające jej pracą i w niektórych przypadkach otrzymujące z tego tytułu wynagrodzenie. Wolontariusze także są często członkami organizacji, jednak działania na jej rzecz wykonują nieodpłatnie – często akcyjnie. Kategorie te nie są jednak rozłączne, ale istotne jest umożliwienie ludziom wyboru takiej formy aktywności, która im najbardziej odpowiada.

Wzrost liczby obywateli angażujących się w działania organizacji pozarządowych i inicjatywy lokalne wymaga także wzmocnienia działań NGO w zakresie angażowania społeczności lokalnych. Jest to element kluczowy dla realizacji celu głównego PFIO. Wspierane będą przedsięwzięcia dotyczące różnych obszarów pożytku publicznego, które w możliwie dużym stopniu pozwalają na angażowanie w przedsięwzięcia podejmowane na szczeblu lokalnym członków lokalnej społeczności. Ich celem ma być umożliwienie rozwijania kompetencji społecznych u obywateli, stwarzanie warunków dla długofalowej współpracy, a nie tylko jednorazowego, akcyjnego zaangażowania. Doprowadzić to powinno do stworzenia trwałych więzi współpracy.

Angażowanie społeczności lokalnych przez organizacje społeczne nie może być jedynie instrumentalne, ale ma umożliwić współuczestnictwo w podejmowaniu decyzji o celu i kierunku działań, poszukiwaniu możliwości rozwiązania danego problemu oraz wspólnym (przejrzystym) rozliczaniu się z osiągniętych efektów. Tego typu działania sprzyjać powinny również lepszemu osadzeniu organizacji pozarządowych w społecznościach lokalnych: poprawie ich rozpoznawalności wśród członków społeczności, ale również wzmocnieniu pozycji i marki tych organizacji.

3. Wzrost partycypacji obywateli w sprawach publicznych.

Ważny dla osiągnięcia wyższego stopnia partycypacji obywateli w sprawach publicznych jest wzrost skali i intensywności współpracy partnerskiej. Odnosi się to zarówno do współpracy samych organizacji pozarządowych, w tym zdolności do budowania koalicji, porozumień i wypracowywania wspólnych stanowisk, co wpłynie na wzmocnienie trzeciego sektora w dialogu z sektorem publicznym i prywatnym, jak i współpracy międzysektorowej w ramach partnerstwa publiczno-społecznego oraz publiczno-społeczno-prywatnego.

Kolejnym ważnym krokiem jest wzrost poczucia sprawczości wśród obywateli, czyli przekonania, że dzięki własnym lub wspólnym działaniom można osiągnąć oczekiwane rezultaty. Niskie poczucie sprawczości skutkuje bowiem niechęcią do podejmowania inicjatyw, ze względu na poczucie, iż podejmowane działania „z założenia” skazane są na niepowodzenie. Związane jest to ze słabością edukacji obywatelskiej, niskimi kompetencjami obywatelskimi, uniemożliwiającymi efektywne, oparte na współpracy z innymi ludźmi angażowanie się w podejmowane działania oraz wykazanie solidarności i zainteresowania rozwiązywaniem problemów stojących przed lokalnymi i szerszymi społecznościami.

Dla transparentności życia publicznego niezbędny jest także wzrost znaczenia organizacji rzeczniczych i strażniczych, czyli tych podmiotów, które zajmują się monitorowaniem działań

podejmowanych przez inne instytucje, zarówno publiczne, prywatne, jak i pozarządowe oraz są wyrazicielami poglądów innych.

4. Wzmocnienie potencjału III sektora.

Dla tworzenia skutecznych i zaangażowanych w rozwiązywanie problemów lokalnych organizacji pozarządowych konieczne jest podnoszenie wiedzy i umiejętności osób w nich działających. Ważną rolę do odegrania mają w tym zakresie organizacje o charakterze sieciowym, które dysponują odpowiednim potencjałem i doświadczeniem. Jednocześnie organizacje sieciowe muszą charakteryzować się wysokim poziomem identyfikowania potrzeb lokalnych organizacji III sektora i rozbudowywać umiejętności docierania ze wsparciem do możliwie najszerszej grupy podmiotów. Strategiczne znaczenie dla całego sektora pozarządowego – jego kondycji i rozwoju mają działania systemowe. Mieszczą się w ich ramach zadania związane z rozwiązywaniem podstawowych problemów III sektora poprzez poszukiwanie rozwiązań najważniejszych spraw oraz poszukiwanie i wdrażanie mechanizmów, dzięki którym organizacje pozarządowe mogą działać sprawniej i bardziej skutecznie.

Wskazane jest również przeznaczenie pewnych środków na poszukiwanie, identyfikację i upowszechnienie istniejących rozwiązań zmierzających do wzmocnienia potencjału III sektora. Dotychczas, w ramach wielu projektów, wypracowano szereg modelowych rozwiązań, które nie zostały wdrożone, a po zakończeniu projektu zniknęły. Innym komponentem działań systemowych są badania i analizy stanu społeczeństwa obywatelskiego w Polsce, działalności organizacji pozarządowych, współpracy NGO, administracji i przedsiębiorstw itd.

4.3. Wskaźniki realizacji celów Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014–2020

Wybrane wskaźniki służyć będą ocenie stopnia realizacji celu głównego Programu oraz celów szczegółowych. W związku z innowacyjnym charakterem wspieranych przedsięwzięć oszacowane wartości docelowe mogą różnić się od realnie osiągalnych, w związku z czym powinny być zweryfikowane w połowie realizacji Programu FIO. Ponadto w celu zbadania oddziaływania planowany jest stały monitoring realizacji założeń Programu. Wskaźniki przedstawione są w podziale na wskaźniki kontekstowe (brak bezpośredniego wpływu Programu na ich wielkość) oraz wskaźniki realizacji konkretnych celów Programu.

CELE	Wskaźnik rezultatu	Wartość bazowa	Wartość docelowa w 2020 r.	Źródło danych	Wskaźnik produktu	Wartość bazowa	Wartość docelowa w 2020 r.	Źródło danych
Cel główny: Zwiększenie zaangażowania obywateli i organizacji pozarządowych w życie publiczne	1. Liczba umów zawieranych przez organy administracji publicznej z sektorem pozarządowym w ramach otwartych konkursów ofert oraz innych trybów	62 085 (2011)	85 000	Ankieta monitorująca współpracę urzędów z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi współpracę finansową oraz poza finansową (DPP MPiPS)				
	2. Odsetek organizacji pozarządowych deklarujących współpracę z administracją publiczną	83,3% (2011)	85%	Sprawozdanie z serii SOF – GUS				
	3. Liczby organizacji pozarządowych w Polsce według Rejestru Stowarzyszeń, Innych Organizacji Społecznych i Zawodowych, Fundacji oraz Publicznych Zakładów Opieki Zdrowotnej Krajowego Rejestru Sądowego	96 562 (2011)	120 000	Dane MS				

	<p>4. Odsetek jednostek administracji publicznej, które tworzyły i konsultowały akty normatywne przy udziale organizacji pozarządowych oraz innych podmiotów prowadzących działalność pożytku publicznego</p>	33% (2011)	50%	Ankieta monitorująca współpracę urzędów z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi współpracę finansową oraz poza finansową (DPP MPiPS)			
<p>Wskaźniki kontekstowe celu głównego</p>	<p>5. Liczba podpisanych umów w ramach inicjatywy lokalnej</p>	122 (2011)	460	Ankieta monitorująca współpracę urzędów z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi współpracę finansową oraz poza finansową (DPP MPiPS)			
	<p>6. Wysokość średniego budżetu rocznego organizacji pozarządowej</p>	18 tys. zł (KLON – mediana) (2011)	25 tys. zł	Stowarzyszenie Klon Jawor (pod uwagę brana jest mediana)			

CELE	Wskaźnik rezultatu	Wartość bazowa	Wartość docelowa w 2020 r.	Źródło danych	Wskaźnik produktu	Wartość bazowa	Wartość docelowa w 2020 r.	Źródło danych
Cel szczegółowy 1: Zwiększenie ilości oddolnych inicjatyw	1. Liczba założonych na bazie lokalnych inicjatyw nieformalnych organizacji pozarządowych	0 (2013)	476	Ankieta/analiza sprawozdań/ewaluacja	1. Liczba oddolnych inicjatyw wspartych w ramach PFIO	0 (2013)	4760	Ankieta/analiza sprawozdań/ewaluacja
	2. Odsetek lokalnych inicjatyw i podmiotów funkcjonujących rok po zakończeniu projektu	0 (2013)	45%	Ankieta/analiza sprawozdań/ewaluacja	2. Liczba osób zaangażowanych w realizację lokalnych inicjatyw w ramach Programu FIO	0 (2013)	23800	Ankieta/analiza sprawozdań/ewaluacja

CELE	Wskaźnik rezultatu	Wartość bazowa	Wartość docelowa w 2020 r.	Źródło danych	Wskaźnik produktu	Wartość bazowa	Wartość docelowa w 2020 r.	Źródło danych
Cel szczegółowy 2: Wzrost liczby obywateli angażujących się w działania NGO i	1. Odsetek osób, które rok po zakończeniu udziału w projekcie angażują się w działania na rzecz społeczności lokalnej	0 (2013)	30%	Ankieta/analiza sprawozdań/ewaluacja	1. Liczba osób, które zostały wsparte w ramach realizowanego projektu	0 (2013)	525 000	Ankieta/analiza sprawozdań/ewaluacja

inicjatywy lokalne	Wskaźnik rezultatu	Wartość bazowa	Wartość docelowa w 2020 r.	Źródło danych	Wskaźnik produktu	Wartość bazowa	Wartość docelowa w 2020 r.	Źródło danych
2. Liczba organizacji, które podniosły swoje kompetencje w zakresie zarządzania wolontariuszami/ zarządzania bazą członkowską		0 (2013)	1750	Ankieta/analiza sprawozdań/ ewaluacja		0 (2013)	1750	Ankieta/analiza sprawozdań/ ewaluacja
3. Liczba osób zaangażowanych przy realizacji projektu (poza pracą organizacji)		0 (2013)	19 250	Ankieta/analiza sprawozdań/ ewaluacja		0 (2013)	19 250	Ankieta/analiza sprawozdań/ ewaluacja

CELE	Wskaźnik rezultatu	Wartość bazowa	Wartość docelowa w 2020 r.	Źródło danych	Wskaźnik produktu	Wartość bazowa	Wartość docelowa w 2020 r.	Źródło danych
Cel szczegółowy 3: Wzrost partycypacji obywateli w sprawach publicznych	1. Liczba koalicji/ partnerstw związanych na potrzeby „konkretnego problemu” przez organizacje i obywateli 2. Liczba podmiotów zaangażowanych przy realizacji projektu (poza projektodawcą)	0 (2013)	420	Ankieta/analiza sprawozdań/ ewaluacja	1. Liczba wspartych organizacji, w podziale na organizacje rzecznicze i strażnicze 2. Liczba osób, które zakończyły udział w projektach dotyczących kompetencji obywatelskich	0 (2013)	58	Ankieta/analiza sprawozdań/ ewaluacja
		0 (2013)	840	Ankieta/analiza sprawozdań/ ewaluacja		0 (2013)	2 000	Ankieta/analiza sprawozdań/ ewaluacja

CELE	Wskaźnik rezultatu	Wartość bazowa	Wartość docelowa w 2020 r.	Źródło danych	Wskaźnik produktu	Wartość bazowa	Wartość docelowa w 2020 r.	Źródło danych
Cel szczegółowy 4: Wzmocnienie potencjału III sektora	1. Wzrost poziomu kompetencji uczestników projektu rok po jego zakończeniu	0 (2013)	85%	Ankieta/analiza sprawozdań/ewaluacja	Liczba organizacji pozarządowych, które skorzystały ze wsparcia (przynajmniej jeden przedstawiciel skorzystał ze wsparcia)	0 (2013)	105	Ankieta/analiza sprawozdań/ewaluacja

V. PRIORYTETY I KIERUNKI DZIAŁANIA

Projekty realizowane w ramach PFIO muszą zakładać zaangażowanie społeczności lokalnej w działania projektowe, a organizacje pozarządowe powinny w ramach realizacji projektu zbliżać się w swoich działaniach do obywateli. Istotą projektu ma być powstanie społecznej wartości dodanej, wytworzonej w wyniku realizacji konkretnych zadań. Projekty nie mogą zakładać jedynie pozyskiwania środków na dostarczanie konkretnych usług poszczególnym grupom obywateli, ale dążyć do aktywizacji społecznej lokalnych społeczności. Taka formuła PFIO doprowadzi do sytuacji, w której organizacje pozarządowe nie będą koncentrowały swoich wysiłków na pozyskiwaniu środków publicznych (poprzez realizację zadań publicznych), co prowadzi do stopniowego spadku ich zainteresowania zaangażowaniem obywateli w swoje działania, ale będą działały na rzecz formowania postaw obywatelskich. Jednocześnie nie zwalnia to projektodawców od sformułowania konkretnego celu projektu, mierzonego przez osiągnięte rezultaty.

Zakres możliwych do zrealizowania w ramach Programu działań obejmuje wszystkie wymienione w art. 4 UoDPPiW obszary działalności pożytku publicznego.

5.1. Priorytet 1. Małe inicjatywy

Projekty realizowane w ramach tego Priorytetu powinny wpływać pozytywnie na możliwości obywateli w realizacji oddolnych inicjatyw.

Kierunki działania:

1. Zwiększanie roli inicjatyw nieformalnych – działania nakierowane m.in. na:

- inicjatywy realizowane przez grupy nieformalne, ruchy społeczne, społeczności internetowe czy inicjatywy społecznościowe,
- system wsparcia dla inicjatyw nieformalnych,
- aktywne formy zagospodarowania czasu wolnego.

2. Animowanie działań samopomocowych – działania nakierowane m.in. na:

- inspirowanie zawiązywania grup czy klubów samopomocowych,
- wsparcie innowacyjnych projektów i mechanizmów samopomocowych w zakresie przeciwdziałania społecznemu i zawodowemu wykluczeniu (pomoc dla samopomocy).

3. Wspieranie młodych organizacji pozarządowych – działania nakierowane m.in. na:

- umożliwienie zaistnienia małym i nowym przedsięwzięciom we wspólnotach lokalnych,
- wyrównywanie szans oraz rozwój organizacji lokalnych, małych i młodych,
- rozwijanie trwałej sieci wsparcia inicjatyw oddolnych.

5.2. Priorytet 2. Aktywne społeczeństwo

Projekty realizowane w ramach tego Priorytetu powinny w różnych formach angażować obywateli, dając im możliwość aktywnego działania oraz łączenia aktywności ze zdobywaniem wiedzy w sferze działań obywatelskich.

Kierunki działania:

1. Aktywizacja obywateli w sprawach wspólnotowych – działania nakierowane m.in. na:

- angażowanie obywateli i społeczności dla dobra wspólnego,
- członkostwo w organizacjach obywatelskich,
- edukację ekologiczną oraz wspieranie działań na rzecz zrównoważonego rozwoju,

- samoorganizację społeczną, ratownictwo publiczne, edukację i promocję z zakresu bezpieczeństwa publicznego oraz zdrowia,
- inicjatywę lokalną,
- rozwój ruchu konsumenckiego w środowiskach lokalnych, w tym prowadzenia niezależnych testów konsumenckich,
- pielęgnowanie tożsamości narodowej, lokalnej, kulturowej,
- kształtowanie postaw patriotycznych, obywatelskich, promocję rodzimej tradycji, kształtowanie postaw tolerancji dla wielokulturowości i różnorodności, współpracę różnorodnych środowisk w sferze lokalnej, regionalnej i narodowej kultury,
- mniejszości narodowe, etniczne i językowe,
- sport w środowisku lokalnym,
- kształtowanie postaw obywatelskich w środowiskach kibiców.

2. Rozwijanie wolontariatu – działania nakierowane m.in. na:

- wolontariat w różnych dziedzinach aktywności obywatelskiej,
- pozytywny wizerunek wolontariatu i wolontariusza,
- rolę wolontariatu w rozwiązywaniu problemów społecznych,
- kompetencje organizatorów wolontariatu,
- wolontariat długoterminowy,
- wolontariat pracowniczy we współpracy z organizacjami pozarządowymi,
- społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw.

3. Poprawa zdolności organizacji pozarządowych do mobilizowania zasobów – działania nakierowane m.in. na:

- zakorzenianie organizacji w społecznościach lokalnych,
- edukację w zakresie wykorzystywania mechanizmów finansowania aktywności obywatelskiej,
- rozwój kompetencji zarządzania zasobami w organizacjach.

4. Aktywizacja współpracy wspólnot lokalnych i instytucji publicznych – działania nakierowane m.in. na:

- integrację ze środowiskiem lokalnym,
- animowanie i prowadzenie współpracy na poziomie lokalnym,
- wykorzystywanie przestrzeni publicznych dla aktywności obywatelskiej.

5. Wspieranie aktywnych form integracji społecznej – działania nakierowane m.in. na:

- zaangażowanie organizacji pozarządowych w działania na rzecz aktywnej integracji, w tym współpracę służb społecznych oraz sektora publicznego i obywatelskiego w zakresie integracji społecznej,
- rozwiązania innowacyjne w obszarze integracji społecznej,
- rozwój dzieci i młodzieży, w tym wypoczynek dzieci i młodzieży, rozwój poprzez aktywność fizyczną i sport, turystyka społeczna i kulturowa oraz krajoznawstwo, rozwój intelektualny dzieci i młodzieży, przeciwdziałanie przemocy, programy terapeutyczne i profilaktyczne dla dzieci i młodzieży,
- rozwiązania innowacyjne w zakresie profilaktyki i pracy z rodziną wychowującą dzieci, która jest zagrożona marginalizacją,
- pomoc osobom niepełnosprawnym przez ograniczanie wykluczenia społecznego osób niepełnosprawnych,
- wspieranie osób starszych, podmiotowość społeczną osób starszych w środowisku lokalnym oraz integrację i solidarność międzypokoleniową,
- zapewnianie równych szans dla osób i grup dyskryminowanych lub poszkodowanych, w tym grup szczególnie narażonych na wykluczenie i marginalizację społeczną,

- wspieranie różnorodnych form integracji społecznej, kulturowej i obywatelskiej imigrantów z polskim społeczeństwem oraz aktywne przeciwdziałanie ich alienacji społecznej i kulturowej.

6. Rozwój przedsiębiorczości społecznej – działania nakierowane m.in. na:

- edukację w zakresie przedsiębiorczości społecznej, w tym edukację dzieci i młodzieży, przez organizację warsztatów związanych z „ginącymi zawodami”, praktyczne przygotowanie do przedsiębiorczości oraz rozwój i wspieranie spółdzielni uczniowskich i spółdzielni młodzieży akademickiej,
- promowanie wartości, tradycji oraz kierunków rozwoju ekonomii społecznej,
- rozwój reintegracji zawodowej i społecznej, działalności oświatowo-kulturalnej oraz w sferze pożytku publicznego spółdzielni socjalnych,
- szkolenia i doradztwo w zakresie pożytku publicznego dla podmiotów ekonomii społecznej,
- tworzenie i rozwój partnerstw lokalnych z udziałem podmiotów ekonomii społecznej.

7. Tworzenie warunków rozwoju bezpłatnego poradnictwa prawnego i obywatelskiego – działania nakierowane m.in. na:

- rozwój bezpłatnego poradnictwa prawnego i obywatelskiego,
- edukację w zakresie poradnictwa prawnego i obywatelskiego,
- dostęp do bezpłatnego poradnictwa dla grup zagrożonych wykluczeniem społecznym lub wykluczonych społecznie ze względu na niską świadomość prawną i obywatelską.

5.3. Priorytet 3. Aktywni obywatele

Projekty realizowane w ramach tego Priorytetu powinny przyczyniać się do wzrostu partycypacji obywateli w sprawach publicznych.

Kierunki działania:

1. Zwiększanie wpływu obywateli na polityki publiczne – działania nakierowane m.in. na:

- dostęp obywateli do informacji publicznej oraz umiejętności korzystania z udostępnianych, publicznych treści,
- monitorowanie jakości dostępnej informacji publicznej oraz poziomu dostępności do niej na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym,
- udział obywateli w konsultacjach społecznych oraz w procesie stanowienia prawa,
- udział w debatach publicznych oraz stosowanie elastycznych narzędzi dialogu obywatelskiego (m.in. stałe konferencje, sondaże deliberatywne, panele obywatelskie),
- współpracę instytucji dialogu społecznego i obywatelskiego,
- rozwiązania z zakresu demokracji partycypacyjnej, w tym tworzenia budżetów partycypacyjnych oraz licznych i reprezentatywnych grup obywateli dyskutujących o problemach lokalnych,
- wsparcie działań polegających na przygotowywaniu przez organizacje obywatelskie ekspertyz i rekomendacji do tworzenia i realizacji polityk publicznych, na podstawie prac analitycznych i badawczych,
- uczestnictwo młodzieży w życiu publicznym,
- aktywizację kobiet w życiu publicznym.

2. Rozwijanie edukacji obywatelskiej i kompetencji społecznych – działania nakierowane m.in. na:

- rozwój edukacji obywatelskiej w uczeniu się innym niż formalne,
- podejmowanie inicjatyw w zakresie edukacji obywatelskiej, medialnej i kulturalnej,

- intensyfikowanie współpracy organizacji obywatelskich ze szkołami w prowadzeniu edukacji obywatelskiej,
- wyłanianie i edukację nieformalnych liderów społecznych w środowisku lokalnym (w tym z grup rówieśniczych, środowisk dotkniętych deficytami społecznymi),
- rozwój kompetencji społecznych i obywatelskich oraz inwencji i kreatywności obywateli,
- wzmocnienie społecznego uznania dla kompetencji zdobytych w uczeniu się innym niż formalne oraz w działalności społecznej.

3. Wzrost znaczenia organizacji strażniczych i rzeczniczych – działania nakierowane m.in. na:

- społeczny nadzór nad funkcjonowaniem administracji publicznej w wymiarze krajowym, regionalnym i lokalnym,
- wspieranie instytucji występujących w imieniu kogoś lub w konkretnej sprawie,
- społeczny nadzór nad funkcjonowaniem wymiaru sprawiedliwości.

4. Wspieranie tworzenia partnerstw (w tym partnerstwa publiczno-społecznego) i innych form współpracy, służących aktywizacji obywateli oraz przekazywaniu im realizacji zadań publicznych – działania nakierowane m.in. na:

- partnerstwa oraz innowacyjne rozwiązania w tym zakresie,
- edukację w zakresie lepszego wykorzystania istniejących mechanizmów zlecenia zadań publicznych,
- zlecenie świadczenia usług społecznych sektorowi społecznemu przy udziale społeczności lokalnych.

5.4. Priorytet 4: Silne organizacje pozarządowe

Projekty realizowane w ramach tego Priorytetu powinny w różnych formach przyczyniać się do wzmocnienia potencjału organizacji obywatelskich, w szczególności wspierania przez organizacje federacyjne innych podmiotów III sektora.

Kierunki działania:

1. Zwiększanie kompetencji organizacji obywatelskich – działania nakierowane m.in. na:

- podnoszenie wiedzy i umiejętności osób działających w organizacjach obywatelskich,
- rozwój zdolności do tworzenia koalicji, współpracy i przepływu informacji między organizacjami,
- wspieranie sieciowania organizacji obywatelskich.

2. Wspieranie działań o charakterze systemowym – działania nakierowane m.in. na:

- rozwiązywanie podstawowych problemów III sektora,
- poszukiwanie, identyfikację i upowszechnienie istniejących rozwiązań zmierzających do wzmocnienia potencjału III sektora,
- badania i analizy stanu społeczeństwa obywatelskiego w Polsce, działalności organizacji pozarządowych, współpracy NGO, administracji i przedsiębiorstw,
- wspieranie tworzenia instrumentów finansowych o znaczeniu infrastrukturalnym (np. finansowanie procesu powołania „funduszu lokalnego”, kampanii fundraisingowych),
- wdrażanie partnerskich zadań opartych o standardy zawarte w „Modelu współpracy administracji publicznej i organizacji pozarządowych”.

5.5. Priorytet 5. Pomoc techniczna

Podstawowym celem pomocy technicznej jest zapewnienie właściwego zarządzania, wdrażania oraz promocji Programu FIO.

Priorytet ma na celu zapewnienie wsparcia procesów zarządzania i wdrażania Programu, jak również efektywne wykorzystanie zasobów Programu FIO, zgodne z prawem i z polityką rozwoju przez:

- 1) utrzymanie wysokiej jakości i spójności działań związanych z wdrażaniem Programu;
- 2) zagwarantowanie zgodności wdrażanych projektów z regulacjami i polityką rozwoju;
- 3) wprowadzenie i realizację odpowiednich, zgodnych ze standardami, procedur zarządzania i kontroli;
- 4) organizację systemu informacji, promocji i szkoleń;
- 5) wdrożenie i organizację systemu narzędzi informatycznych dla sprawnego zarządzania i wdrażania działań.

Zarządzanie, wdrażanie, monitorowanie i ewaluacja oraz kontrola działań planowanych w ramach Programu wymagają posiadania odpowiedniego potencjału i zdolności od instytucji zaangażowanej w wyżej wymienione działania. Aby sprostać tym wysokim wymaganiom, na wszystkich etapach wdrażania musi być zapewniony personel odpowiedzialny za te zadania, posiadający odpowiednie kompetencje, przeszkolony i dysponujący odpowiednimi środkami na realizację wyznaczonych zadań.

Pomoc techniczna służyć będzie także:

- 1) zapewnieniu technicznego i finansowego wsparcia procesu zarządzania, wdrażania, monitorowania, kontroli oraz prac Komitetu Sterująco-Monitorującego Program FIO, służącego sprawnemu wdrażaniu Programu FIO oraz efektywnemu wykorzystaniu środków Programu FIO;
- 2) sprawnej i efektywnej realizacji działań informacyjnych i promocyjnych dotyczących pomocy udzielanej z Programu FIO;
- 3) zapewnieniu sprawnej ewaluacji, monitoringu oraz audytu projektów realizowanych w ramach Programu FIO;
- 4) współpracy ponadnarodowej, wymiany doświadczeń i dobrych praktyk z innymi krajami;
- 5) opracowaniu analiz przekrojowych dotyczących funkcjonowania FIO w latach poprzednich.

5.6. Zasady ogólne

Elastyczność

Program FIO ma charakter dynamiczny. W ramach monitorowania procesów rozwoju będzie pozwalał na identyfikację potrzeb beneficjentów, ich uwzględnienie oraz reakcję na zachodzące zmiany. Umożliwi to zastosowanie – obok głównego nurtu wsparcia – określonych w dokumentach operacyjnych preferencji o charakterze problemowym (np. w ujęciu podmiotowym, przedmiotowym lub terytorialnym).

Regranting i regionalizacja

W ramach Priorytetu I Programu FIO oraz działań wspierających organizacje strażnicze i rzecznicze przewiduje się zastosowanie instrumentu przewidzianego w art. 16 ust. 7 UoDPPiW, tzw. „regrantingu”, w ramach którego zostaną wybrani regionalni lub lokalni operatorzy, którzy będą odpowiedzialni za realizację projektów, polegających na zlecaniu wykonywania określonych zadań przez wybrane organizacje.

Innowacyjność

W ramach Programu FIO możliwa jest realizacja projektów o charakterze eksperymentalnym (o wyższym stopniu ryzyka), których podstawową ideą jest przeprowadzenie eksperymentu i uzyskanie wyniku (również takiego, który wskazywałby na niepowodzenie eksperymentu).

VI. PLAN FINANSOWY PROGRAMU FIO

6.1. Źródła finansowania realizacji Programu FIO

Realizacja Programu FIO na lata 2014–2020 finansowana będzie z krajowych środków publicznych pochodzących z budżetu państwa i wyniesie 60 mln zł rocznie.

Zgodnie z ustawą z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (Dz. U. z 2013 r. poz. 743) minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego jest ministrem właściwym do spraw działalności pożytku publicznego. Tym samym, środki budżetowe, finansujące inicjatywy podejmowane przez podmioty prowadzące działalność pożytku publicznego, będą znajdowały się w dyspozycji tego ministra.

Do trybu finansowania projektów ze środków PFIO odpowiednie zastosowanie będą miały przepisy regulujące wybór oferty z ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Propozycja ta ma za zadanie utrzymanie zasady równego traktowania podmiotów, transparentności i konkurencyjności również w odniesieniu do finansowania projektów ze środków programu, a także wiąże się z dążeniem do upowszechniania uniwersalnych zasad i form współpracy między administracją publiczną a sektorem pozarządowym.

6.2. Wysokość środków przeznaczonych na realizację Programu FIO i ich podział między poszczególne priorytety

Tabela finansowa dla Programu FIO w ujęciu rocznym

Priorytet	wysokość środków w %	wysokość środków w zł
Priorytet 1	17	10 200 000
Priorytet 2	50	30 000 000
Priorytet 3	20	12 000 000
Priorytet 4	9	5 400 000
Priorytet 5	4	2 400 000
OGÓŁEM Program FIO	100	60 000 000

VII. KOMPLEMENTARNOŚĆ PROGRAMU FIO Z EFS 2014–2020, SZWAJCARSKO-POLSKIM PROGRAMEM WSPÓŁPRACY ORAZ MECHANIZMEM FINANSOWYM EOG NA LATA 2009–2014 – OBSZAR PROGRAMOWY „FUNDUSZ DLA ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH”

Zakres wsparcia organizacji pozarządowych realizowanego w ramach Programu FIO jest komplementarny ze wsparciem EFS w nowej perspektywie 2014–2020. Komplementarność obu programów jest konsekwencją różnych źródeł finansowania, wielkości przyznawanych środków oraz różnorodności sfer, które obejmują.

Planowane na lata 2014–2020 wsparcie z Europejskiego Funduszu Społecznego nakierowane jest na cele, do których należą:

- 1) promowanie zatrudnienia i mobilności zawodowej;
- 2) inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie;
- 3) promowanie włączenia społecznego i walka z ubóstwem;
- 4) wzmacnianie potencjału instytucjonalnego i skuteczności administracji publicznej.

W ich ramach priorytetami są m.in: aktywne i zdrowe starzenie się, poprawa dostępności uczenia się przez całe życie, aktywna integracja, ułatwianie dostępu do niedrogich, trwałych i wysokiej jakości usług, wspieranie gospodarki społecznej i przedsiębiorstw społecznych, lokalne strategie rozwoju realizowane przez społeczność, inwestycje w zdolności instytucjonalne i w skuteczność administracji publicznej oraz usług publicznych w celu przeprowadzenia reform, z uwzględnieniem stanowienia prawa i dobrych rządów oraz wzmocnienie zdolności instytucjonalnych podmiotów kształtujących politykę w zakresie zatrudnienia, edukacji i polityki społecznej, wspieranie paktów sektorowych i terytorialnych na rzecz realizacji reform. Wydzielona została także kwota na budowanie potencjału partnerów społecznych i organizacji pozarządowych.

Organizacje pozarządowe stanowią jedną z większych grup beneficjentów środków EFS. Około ¼ wszystkich podmiotów uprawnionych do korzystania ze środków EFS, to organizacje non-profit.

W ramach Szwajcarsko-Polskiego Programu Współpracy utworzony został Grant Blokowy dla Organizacji Pozarządowych i Polsko-Szwajcarskich Regionalnych Projektów Partnerskich przewidujący dofinansowanie projektów mających na celu promowanie roli społeczeństwa obywatelskiego jako ważnego uczestnika w zwiększaniu spójności społeczno-gospodarczej kraju oraz wzmacnianie partnerstw pomiędzy regionami, instytucjami i partnerami społecznymi w Polsce i Szwajcarii. W ramach Grantu Blokowego organizacje pozarządowe mogą otrzymać wsparcie w następujących obszarach:

- rozwój edukacji obywatelskiej – lepsza wymiana informacji, zwiększenie partycypacji obywatelskiej, wiedzy i umiejętności o formach współdziałania, rozwój postaw obywatelskich wśród dzieci i młodzieży, budowanie zaufania do instytucji publicznych i poradnictwo obywatelskie,
- działania kontrolne – promocja instrumentów i procedur dot. społecznej kontroli działań administracji publicznej poprzez obywatelski monitoring, społeczne inicjatywy w zakresie działań antykorupcyjnych, poprawa dostępu do informacji publicznej i rozwój dziennikarstwa obywatelskiego,
- partycypacja w polityce publicznej – konsultacje społeczne, upowszechnianie dobrych praktyk w dziedzinie partycypacji obywatelskiej, ocenianie jakości funkcjonowania administracji publicznej (audyt społeczny), zwiększenie udziału obywateli w formułowaniu i wdrażaniu polityk publicznych, wspieranie i prowadzenie rzecznictwa na rzecz defaworyzowanych grup.

Działania w ramach Funduszu Partnerskiego dotyczą wymiany dobrych praktyk, wiedzy i doświadczeń w zakresie współpracy jednostek publicznych z sektorem pozarządowym. Wsparcie ma na celu wzmocnienie pozycji organizacji pozarządowych we współtworzeniu społeczności lokalnej.

Fundusz dla Organizacji Pozarządowych w ramach Mechanizmu Finansowego EOG na lata 2009–2014 finansuje główne obszary wsparcia, w których NGOs mogą odgrywać szczególną rolę oraz wspierać pozytywne zmiany. Są to:

- Demokracja
- Prawa człowieka, z uwzględnieniem praw mniejszości (etnicznych, religijnych, językowych i seksualnych)
- Dobre rządzenie i transparentność działania
- Demokracja partycypacyjna
- Zwalczanie rasizmu i ksenofobii
- Zwalczanie dyskryminacji
- Przeciwdziałanie nierównościom społecznym, ubóstwu i wykluczeniu m.in. na obszarach wiejskich
- Równouprawnienie płci
- Przeciwdziałanie przemocy ze względu na płeć.

Co najmniej 10% całkowitej alokacji programu jest przeznaczony na wsparcie organizacji zajmujących się tematyką dzieci i młodzieży lub działań skierowanych do dzieci i młodzieży.

Komplementarność FIO z EFS, Szwajcarsko-Polskim Programem Współpracy oraz Mechanizmem Finansowym EOG na lata 2009–2014 zakłada istnienie demarkacji projektów, która występuje w wymiarze:

- przenikania się projektów z konkursów, co sprzyja powstawaniu wartości dodanej i pozwala na uzupełnianie konkretnych obszarów,
- rozszerzania kierunków działania FIO przez obszary wsparcia EFS, Szwajcarsko-Polskiego Programu Współpracy i Mechanizmu Finansowego EOG przejawiające się w odrębnej realizacji konkretnych zadań,
- rozłączności projektów ze względu na kierunki działania, wielkość dotacji, istniejące procedury czy wymiar terytorialny.

Program FIO będzie finansowany jedynie ze środków krajowych. Skierowany będzie przede wszystkim do małych, młodych organizacji o charakterze lokalnym. Będą mogły z niego korzystać organizacje o mniejszym potencjale, których ograniczone zdolności finansowe i kadrowe utrudniają, bądź wręcz uniemożliwiają realizowanie własnych, ważnych, często innowacyjnych projektów. Szczególną zaletą FIO jest stworzenie możliwości finansowania inicjatyw obywatelskich od początku realizacji projektu, dzięki przekazywaniu dotacji projektodawcom na etapie przystępowania do realizacji zadania publicznego. Pozwala to na realizację zadań publicznych projektodawcom, którzy dysponują niewielką ilością środków. Brak obowiązku tworzenia rezerw finansowych ułatwia powierzanie zadań publicznych młodym i małym organizacjom. Niezwykle ważne znaczenie ma również trwały charakter Programu. Siedmioletni okres programowania, a także możliwość realizacji inicjatyw wieloletnich, umożliwia projektodawcom kształtowanie finansowych ram działalności w szerszej perspektywie czasowej.

W ramach Programu FIO będzie udzielane wsparcie dla inicjatyw obywatelskich realizowanych przez organizacje pozarządowe, o których mowa w art. 3 ust. 2 UoDPPiW oraz podmioty wymienione w art. 3 ust. 3 pkt 1–4 UoDPPiW we wszystkich sferach pożytku publicznego określonych w art. 4 UoDPPiW. Program FIO priorytetowo traktuje wsparcie dla aktywizacji społecznej na poziomie lokalnym, a także współpracę instytucji publicznych z obywatelami. Istotną cechą Programu FIO jest fakt, iż poszerzony w stosunku do innych programów zakres kwalifikowalności wydatków pozwala na realizację szeroko zakreślonego katalogu zadań publicznych. Program FIO, podobnie jak jego poprzednik, wyróżnia także istnienie uproszczonych, w stosunku do innych programów, kryteriów wyboru projektów.

VIII. SYSTEM REALIZACJI PROGRAMU FIO

8.1. Zarządzanie i wdrażanie

8.1.1. Instytucja Zarządzająca

Instytucją Zarządzającą jest minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego. Instytucja Zarządzająca jest odpowiedzialna za zarządzanie i wdrażanie Programu FIO. Do szczegółowych zadań Instytucji Zarządzającej należą, m.in.:

- 1) przygotowanie konkursów w ramach Programu FIO:
 - a) opracowanie regulaminu konkursu PFIO, regulującego zasady przyznawania dotacji i zawierającego kryteria i procedury wyboru projektów (po przeprowadzeniu konsultacji społecznych),
 - b) określenie kryteriów kwalifikowalności wydatków objętych dofinansowaniem,
 - c) określenie poziomu dofinansowania projektu, jako procentu wydatków objętych dofinansowaniem,

- d) przygotowanie wzoru wniosków aplikacyjnych i innych dokumentów związanych z realizacją Programu FIO;
- 2) wybór, w oparciu o przygotowane kryteria, projektów, które będą dofinansowane;
 - 3) zawieranie z beneficjentami umów o dofinansowanie projektu;
 - 4) dokonywanie płatności ze środków Programu na rzecz beneficjentów;
 - 5) sprawdzanie sprawozdań końcowych z realizacji zadań dofinansowanych w ramach Programu FIO;
 - 6) odzyskiwanie kwot nienależnie wypłaconych beneficjentom;
 - 7) monitorowanie stanu realizacji przez beneficjentów zadań (projektów) dofinansowanych w ramach Programu FIO;
 - 8) zarządzanie środkami finansowymi przeznaczonymi na realizację Programu;
 - 9) powołanie Komitetu Sterującego-Monitorującego Program FIO, kierowanie jego pracą i zapewnienie mu wymaganych dokumentów, umożliwiających monitorowanie wdrażania Programu FIO w świetle jego celów;
 - 10) przygotowanie cyklicznych sprawozdań z realizacji Programu FIO i przekazywanie ich do wiadomości Komitetu Sterującego-Monitorującego Program FIO;
 - 11) prowadzenie i koordynacja procesu oceny (ewaluacji) Programu FIO;
 - 12) opracowywanie, w razie potrzeby, propozycji zmian w Programie FIO;
 - 13) opracowanie opisu systemu kontroli dla Programu FIO;
 - 14) opracowanie procedur dla Instytucji Zarządzającej;
 - 15) opracowanie szczegółowego Planu Komunikacji dla Programu FIO;
 - 16) przygotowanie raportów o nieprawidłowościach oraz przekazywanie ich do uprawnionych instytucji;
 - 17) opracowanie procedur archiwizacji dokumentacji związanej z wdrażaniem Programu FIO i przechowywanie jej zgodnie z tymi procedurami.

Instytucja Zarządzająca przygotowuje szczegółowe procedury i zasady przyznawania i rozliczania dotacji w ramach Programu FIO, które zostaną zamieszczone w dokumentach uszczegółwiających.

8.1.2. Instytucja Wdrażająca

Realizacja poszczególnych etapów Programu FIO może zostać powierzona Instytucji Wdrażającej (dalej IW), będącej podmiotem publicznym lub prywatnym, posiadającym odpowiednie kompetencje i doświadczenie w realizacji odpowiednich przedsięwzięć. Powierzenie funkcji IW będzie następowało w drodze umowy między Instytucją Zarządzającą a instytucją wybraną do pełnienia tej roli.

Zadania powierzone IW mogą dotyczyć m.in.:

- 1) przyjmowania wniosków aplikacyjnych od beneficjentów;
- 2) dokonywania wyboru projektów do współfinansowania i podpisywania umów z beneficjentami;
- 3) monitorowania realizacji poszczególnych projektów;
- 4) weryfikacji wykorzystania środków przez beneficjentów, w tym kontroli na miejscu;
- 5) przechowywania wszelkiej dokumentacji związanej z realizacją projektów, zgodnie z procedurami archiwizacji dokumentów programu.

8.2. Monitorowanie

Monitorowanie służy zapewnieniu odpowiedniej jakości wdrażania Programu FIO. Jest ono prowadzone przez Instytucję Zarządzającą i Komitet Sterującego-Monitorujący Program FIO.

Po zakończeniu realizacji konkursu każdy beneficjent ma obowiązek wypełnienia ankiety monitorującej i przekazania jej do IZ.

8.2.1. Instytucja Zarządzająca

Monitorowanie jest prowadzone w oparciu o określone w Programie FIO wskaźniki.

8.2.2. Komitet Sterująco-Monitorujący

Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego powoła zarządzeniem Komitet Sterująco-Monitorujący Program FIO, w skład którego wejdą w połowie przedstawiciele administracji publicznej (rządowej i samorządowej) oraz przedstawiciele organizacji prowadzących działalność pożytku publicznego wskazani przez ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego, na podstawie przedstawionych przez Radę Działalności Pożytku Publicznego rekomendacji, oraz przedstawiciel Kancelarii Prezydenta RP.

Przewodniczącym Komitetu będzie przedstawiciel ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego.

Komitet Sterująco-Monitorujący Program FIO czuwa nad efektywnością i jakością wdrażania Programu FIO. W szczególności do jego zadań należy:

- 1) określanie priorytetowych działań Programu;
- 2) rekomendowanie zmian dotyczących alokacji środków przewidzianych na poszczególne priorytety Programu;
- 3) określanie zasad i warunków uzyskiwania dotacji;
- 4) określanie kryteriów strategicznych oraz współdecydowanie o tematyce podejmowanych działań o charakterze systemowym i programowym;
- 5) określenie sposobu i zasad wyboru Instytucji Wdrażającej i Operatorów;
- 6) okresowe kontrolowanie postępu w zakresie osiągania szczegółowych celów, określonych w Programie FIO na podstawie informacji przedkładanych przez Instytucję Zarządzającą;
- 7) analizowanie rezultatów realizacji Programu FIO, przede wszystkim osiągania wyznaczonych celów oraz wyników ocen (ewaluacji) związanych z monitorowaniem realizacji Programu FIO, w szczególności w przypadku gdy monitoring wykazuje znaczące odstępstwa od początkowo określonych celów lub gdy zgłoszone są propozycje zmian w Programie FIO;
- 8) analizowanie rocznych i końcowych sprawozdań z realizacji Programu FIO;
- 9) przedkładanie Instytucji Zarządzającej propozycji zmian Programu FIO ułatwiających realizację jego celów.

8.3. Ocena (ewaluacja)

Ocena służy poprawie jakości, efektywności i spójności pomocy udzielanej w ramach Programu FIO, przy uwzględnieniu zasady zrównoważonego rozwoju. Za prowadzenie i koordynację procesu oceny Programu FIO odpowiada Instytucja Zarządzająca. Jej zadania obejmują głównie:

- 1) opracowanie planu oceny obejmującego różne fazy realizacji Programu FIO;
- 2) zapewnienie przeprowadzenia oceny szacunkowej – przed rozpoczęciem realizacji Programu FIO (ewaluacja *ex ante*);
- 3) zapewnienie przeprowadzenia ocen związanych z monitorowaniem realizacji Programu FIO, w szczególności, w przypadku gdy monitorowanie wykazuje znaczące odstępstwa od początkowo określonych celów lub gdy zgłoszone są propozycje zmian w Programie FIO;
- 4) zapewnienie przeprowadzenia oceny na zakończenie Programu FIO (ewaluacja *ex post*).

8.4. Nadzór nad realizacją Programu

W uzasadnionych przypadkach minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego może, w trakcie i po realizacji Programu, przeprowadzić jego kontrolę.

8.5. Informacja i promocja

Instytucja Zarządzająca zapewni odpowiednią informację i promocję dotyczącą Programu FIO oraz projektów realizowanych w jego ramach. Informacja i promocja ma zapewnić przejrzystość pomocy udzielanej ze środków Programu FIO. W celu prawidłowego prowadzenia procesu informowania i promocji Programu FIO, Instytucja Zarządzająca opracuje plan komunikacji, który będzie podstawą prowadzenia działań informacyjnych i promocyjnych. Celem strategicznym

prowadzonego procesu komunikacji jest zapewnienie odpowiedniego poziomu wiedzy o możliwościach pozyskania wsparcia finansowego z Programu FIO oraz stworzenie dobrego klimatu dla absorpcji środków Programu FIO. Cel ten będzie realizowany przez upowszechnianie wiedzy na temat efektów i postępów realizacji Programu FIO oraz zapewnienie możliwości wymiany doświadczeń między uczestnikami procesu ich wdrażania.

W ramach działań promocyjnych Programu FIO oraz realizowanych projektów przeprowadzane będą kampanie promocyjne w środowiskach lokalnych (skierowane także do przedstawicieli samorządu terytorialnego), utworzenie podstrony z FAQ oraz konferencje umożliwiające wymianę doświadczeń, dobrych praktyk i rozpowszechnianie rezultatów.

IX. WYNIKI KONSULTACJI MIĘDZYRESORTOWYCH I SPOŁECZNYCH PROGRAMU FIO

Zgodnie z art. 19a ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, projekty programów podlegają konsultacji z jednostkami samorządu terytorialnego oraz partnerami społecznymi i gospodarczymi.

Program FIO został przekazany do konsultacji społecznych, które trwały od 16 listopada 2012 r. do 28 lutego 2013 r. Dokument był konsultowany z organizacjami III sektora. Uzyskano pozytywną opinię Rady Działalności Pożytku Publicznego. W celu dotarcia z konsultacjami społecznymi do jak największej grupy zainteresowanych organizacji, konsultacje społeczne były ogłoszone m.in. na stronach: www.pozytek.gov.pl, www.mamzdanie.pl oraz www.ngo.pl. Udostępniony został specjalny formularz ułatwiający zgłaszanie uwag. W ramach konsultacji społecznych odbyło się 7 spotkań regionalnych (Opole, Rzeszów, Olsztyn, Elbląg, Łódź, Poznań, Szczecin), ogólnopolska debata w Warszawie oraz sporządzono listę interesariuszy, do których skierowano 7 szczegółowych pytań dotyczących zapisów PFIO. Konsultacje zostały podsumowane raportem z konsultacji społecznych, który zawiera m.in. stanowisko autorów programu wobec zgłaszanych w ramach konsultacji komentarzy i uwag. Raport wraz z załącznikami jest dostępny na stronie www.pozytek.gov.pl.

Jednocześnie, także regulamin konkursu PFIO, regulujący zasady przyznawania dotacji i zawierający kryteria i procedury wyboru projektów, będzie konsultowany społecznie w przypadku każdej edycji konkursu.

Jako godny rozważenia postulat należy uznać propozycję ustawowego uregulowania Funduszu Inicjatyw Obywatelskich.

X. ZAKOŃCZENIE

PFIO, jako następcą wcześniejszych programów wsparcia III sektora, ma na celu m.in. wzmacnianie kompetencji społecznych i stymulowanie rozwoju organizacji pozarządowych. W związku z tym zakłada zwiększanie zaangażowania społeczności lokalnych w ramach realizowanych projektów i doprowadzenie do zbliżenia się przez organizacje pozarządowe w swoich działaniach do obywateli. PFIO jest dokumentem, w trakcie wdrażania którego realizowanych będzie szereg przedsięwzięć skierowanych bezpośrednio do obywateli zachęcając ich do większej aktywności, zaangażowania się w działania lokalnych organizacji pozarządowych.